

**YENİ BİLGİ VE BELGELER IŞIĞINDA
KAPLAN[ZADE] AHMED SAİB (1860–1918)
KAPLAN [ZADE] AHMED SAİB (1860-1918)
IN THE LIGHT OF NEW ARCHIVAL DOCUMENTS**

Tülay ERCOŞKUN*

Makale Bilgisi	Article Info
Başvuru: 03.02.2016	Received: February 03, 2016
Kabul: 21.02.2017	Accepted: February 21, 2017

Özet

Bu çalışmada, II. Abdülhamid'e ve yönetimine muhalif olan, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi yazar ve tarihçilerinden Ahmed Saib (1860-1918) Bey'in kendi el yazısıyla yazdığı tercüme-i ahvâlleri ışığında yaşam öyküsü ele alınmaktadır. Tarih Sırasıyla ailesi, eğitimi, asker olarak üstlendiği vazifeler, Mısır'da Sancak ve Şura-yı Ümmet Gazeteleri editörlüğü ve idareciliği ile İttihad Terakki Cemiyeti'yle ilişkileri konularına değinilecektir. Sonrasında, Bursa ve Konya İskân-ı Muhacirîn memurluğu görevleri, Tarih ilmiyle ilgili görüşleri, Darülfünun Rusça Muallimliği vazifesi ve bu esnada Kafkasya delegeesi olarak 1916'da Milliyetler Birliği'nce desteklenen Mazlum Halkların 3.Kongresi ve 1917'de Stockholm Konferansı'na katılımları ilgili arşiv belgelerine dayanılarak incelenecektir. Ayrıca yazar, tarihçi ve çevirmen olarak eserleriyle ilgili bilgiler kronolojik olarak sıralanarak değerlendirilmiştir. Ekte yer alan 'Hizmet Cetveli'nde, ilk defa tarih sırasıyla aldığı görevler, başlama ve ayrılma tarihleri, açıklamaları ve aldığı maaşa dair bilgiler verilmiştir.

---

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Yakınçağ Tarihi ABD, tkeskin@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Ahmed Saib, Kaplanzade, Tercüme-i Ahvali, Sancak Gazetesi, Şura-yı Ümmet Gazetesi, İttihad Terakki Cemiyeti

Abstract

In this paper, the biography of Ahmed Saib Beg (1860-1918), who was dissident of Sultan Abdülhamid II and his absolute rule and one of the writers and historians of the Late Ottoman Empire, will be examined based on his hand-written short biographies. Chronologically, the subjects as his family and educational background, his military employments, the editorship and proprietorship of the Standard (Sanjak) and Şura-yı Ümmet Newspapers in Egypt and his relations with the Committee of Union and Progress will be deal with. Afterwards, his duties as resettle refugees in Bursa and Konya and his ideas about history, besides his participation as Caucasian delegate in the 3rd Congress of Oppressed Peoples sponsored by Union des Nationalités in 1916 and Stockholm Conference of 1917 while he was assigned as Russian language teacher in Ottoman's University (Darülfünun) will be explored according to archival sources. Furthermore, the information about his works as writer, historian and translator will be listed in chronological order. The information about his employments, starting and leaving dates of his duties, their explanations and his salaries will be given for the first time in a chronological tabulated list in appendix.

Keywords: Ahmed Saib, Kaplanzade, His Biography, Standard (Sanjak) Newspaper, Şura-yı Ümmet Newspaper, Committee of Union and Progress

1. Ahmed Saib Bey'in Ailesi

İkinci Meşrutiyet hareketini hazırlayanlar ve kalemi ile bu davaya hizmet edenler arasında yer alan son asırda yetişmiş tarihçilerimizden Ahmed Saib¹ Bey 26 Kasım 1860² tarihinde, Şimâli Kafkasya kıtasının **Terskiy** (Terek)

¹2006'da Ahmed Saib Bey'in Emekli Sandığı Arşivi'ndeki sicil dosyası numaralarını M. Tasnif 1813 ve 1887 paylaşan ve 2010'da da Türk Tarih Kurumu'na (TTK) Darülfünun personelinin sicil dosyalarını kazandırarak, daha önceden ulaşamadığım bilgilere özellikle 1915 ve 1917 tarihli Ahmed Saib'in kendi el yazısıyla yazmış olduğu tercüme-i hâllerine ulaşmamı sağlayan Prof. Dr. Ali Birinci'ye teşekkür ederim.

² Ankara/Balgat'ta bulunan Emekli Sandığı Arşivi, özellikle biyografi çalışmaları (tercüme-i hâl) için oldukça önemlidir. 1879-1908 yılları arasında görev yapan memurların terfi, tayin ve azllerine ve kişisel bilgilerini içeren Sicill-i Ahvâl defterleri 1908 yılına kadar gelmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan Tekâüd Defterleri ise, 1880-1914 yılları arasında emekli olanlardan sadece mülkiye memurlarına ait bilgileri içermektedir. Emekli Sandığı Sicil dosyaları ise 1914 yılından itibaren kayda geçirildiği için aradaki boşluğu doldurmaktadır 1927'ye kadar olan kayıtları içerir. Ancak tasnif çalışmaları henüz bitmemiştir ve katalog taraması yapılamamaktadır. Ahmed Saib'in Emekli Sandığındaki sicil dosyasında doğum tarihi sadece yıl olarak **Hicri 1276** verildiğinden daha önce Miladi tarihe

vilayetinde **Yaksay** kasabasında doğmuştur. *Yaksay*, *Aksay* ya da *Aksai* olarak adlandırılan bu yer, günümüzde Dağıstan'ın Hasavyurt bölgesinde bulunmaktadır. Şöhreti **Kaplazâde**'dir. Kaplan Beyler, meşhur Rus Şairi Arseniy ve oğlu sinema rejisörü Andrey Tarkovskiye'nin de ait oldukları **Tarkovskiye** boyundan çıkan bir daldır. Ahmed Saib, Dağıstan'ın³ emirü'l-ümerâsı bulunan "**Şemhâl**" (Şamhâl) ailesine mensuptur. Kumuk dilbilimci K. S. Karıciyev'e göre, "**Şavhal**" terimi eski Özbek dilindeki şağavul "**soylu, bakan**", sözü ile bağlıdır. Bunların ikisi de eski Türk dillerindeki şağ "**bakmak, gözlemek**" fiilinden –avul ekiyle yaratılmıştır. Fahrettin Kırzioğlu, Şavhallar'ın eski Hazarların köklerinden geldiğini, Dede-Korkut Oğuznamesin'de Alça Atlı Şavkali Melik/Kızıl Alma hükümdarı, Demir-Kazık ellerin hükümdarı/ sözleriyle geçtiğini belirtir.⁴

Kafkasya'nın Ruslar tarafından istilasına kadar olan dönemde Kumuklar Şamhallık ya da Şavhallık adı verilen bir idarî sisteme sahiptiler. Kumuk ülkesini Şamhal (Şavhal) adı verilen ve Altın Ordu hanlarının soyundan gelen beyler yönetirdi. 15–16. yüzyıllara ait tarih kaynaklarında bu Şamhallığın adı **Tarkov** olarak geçmektedir⁵. Dağıstan valisi "**Tarkov Şamhal**" olarak adlandırılıyordu.⁶ Kumukların kurduğu ilk siyasi birlik olan "**Şamhallığın**" sınırları güneyde Derbend'den kuzeyde Kabartay'a kadar uzanıyordu ve Evliya Çelebi bu beyliğin toprakları için "**Kumuğistan**" ve

---

çevirerek 1859 yılı olarak yazılmıştı. Bkz. Tülay Ercöşkun, "Ahmed Saib ve Sancak Gazetesi", *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 14. Yıl, 26. Sayı, Ankara, 2008, s. 97. Ancak TTK İstanbul Üniversitesi Koleksiyonu Personel: 37 sicil dosyasındaki 21 Şubat 1915 tarihli tercüme-i hâlinde doğum tarihini gün, ay ve yıl belirterek yazdığından doğum tarihi kesin olarak 14 Teşrin-i Sâni 1276'dır. Miladi tarih olarak ise 26 Kasım 1860 olarak yeni bilgiler ışığında aynı şekilde düzeltilmiştir.

³ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 3. Cilt, Meral Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 8'de "Çerkes kabilelerinden olduğunu" belirtmekteyse de aslen "Dağıstan" kökenlidir. Belirtmeliyiz ki Osmanlı'da "Çerkes" tanımı geniş anlamda Çarlık Rusya'sı tarafından 1864'ten itibaren Kuzey Kafkasya'dan sürgün edilen halkların ortak adı olarak kullanılmıştır.

⁴ Aciyev Abdülhakim, "Büyük İstidatlar Arseniy ve Andrey Tarkovskiye ve Onların Kumuk-Türk Uruğu", *Uluslararası 4. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, III. Cilt, Yay. Haz. A. Aktaş Yasa, İmran Baba, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2000, s. 14 ve 19.

⁵ Ufuk Tavkul, "Kumuk Türkleri: Tarihleri, Sosyal Yapıları ve Dilleri Üzerine Bir İnceleme", *Kırım Dergisi*, 13 (50), 2005, s. 29.

http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/ufuk_tavkul_kumuk_turkleri.pdf İngilizce kaynaklarda ise "Shamkhalate of Tarki" ya da "Shauhalate of Targu" ve "Shamkhal" ya da "Shauhal" unvanı olarak geçmektedir.

⁶ "Kumyks", *Encyclopedia of World Cultures*, Vol. VI, Newyork: G.K. Hall& Company, 1994. p. 220.

[http://www.politicalavenue.com/PDF/ENCYCLOPEDIAS/Encyclopedia%20of%20World%20Cultures%20volume%206%20-%20Russia%20and%20Eurasia-China%20\(1994\).pdf](http://www.politicalavenue.com/PDF/ENCYCLOPEDIAS/Encyclopedia%20of%20World%20Cultures%20volume%206%20-%20Russia%20and%20Eurasia-China%20(1994).pdf)

“Dağıstân-ı Kumuk” tabirlerini kullanmıştır.⁷ 4–19. yüzyıllar arasındaki çeşitli dönemlerde Osmanlı, İran ve Rusya’nın himayesinde kalan Şamhallık feodal bir devlet olarak varlığını sürdürmüştür. 16. yüzyılda Kumuk Şamhallığı Ruslara ve o dönemde Kafkasya’da çok güçlü olan Kabardey prenslerine karşı savaşarak, onların doğu Kafkaslara yayılmalarını önlemiştir. Sınırları Derbent’ten Kabardey ülkesine kadar uzanan Kumuk Şamhallığı 1813 yılında Rusya’nın istilasına uğramıştır. 19. yüzyıl ortalarına doğru Kumuklar millî idarelerini kaybetmişler, 1867 yılında Rusya’nın Kafkasya’yı tamamen ele geçirmesiyle de Kumuk Şamhallığı ortadan kaldırılmıştır.

Kumuk bölgesini Kafkasya’da Rusya’ya bağlı olarak kurulan Terskiy (Terek) ve Dağıstan vilayetlerine bağlayan Rusya imparatorluğuna karşı, Kumuklar diğer Kafkasya halkları ile birlikte bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdi. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarındaki hareketlere katılarak kendi millî devletlerini kurmak için savaşmaya devam eden Kumuklar, 1918 yılında kurulan Birleşik Kafkasya Cumhuriyetinde de en önemli unsurlar arasında yerlerini almışlardı. Bu devletin hükümet başkanlığı, parlamento başkanlığı, dışişleri bakanlığı, içişleri bakanlığı, maliye bakanlığı ve savunma bakanlığı gibi önemli görevlerine Kumuklar getirilmişti. 1920 yılında Bolşeviklerin Rusya’da iktidarı ele geçirek Sovyetler Birliğini kurmalarının ardından, Birleşik Kafkasya Cumhuriyeti dağıtılmış ve Kumuklar Sovyetler Birliğine bağlı Dağıstan Özerk Cumhuriyeti’ne bağlanmışlardı.

Dağıstan’da Kumuk beylerine *Şamhal* ya da *Şavhal* adı verilirdi. Şamhallık soya bağlıydı ve o soydan gelmeyen kimse ekonomik ve siyasî açıdan ne kadar güçlü olursa olsun Şamhal olamazdı. Şamhalar *Cengiz Han* soyundan gelirlerdi⁸. Ahmet Saib Kaplanzade de 1915 ve 1917 tarihli tercüme-i ahvâllerine göre tanınmış bu sülaleden olduğunu, Dağıstan’ın emir’ül-ümerası bulunan Şamhal ailesine mensubum diye açıklamaktadır. Babası ise Rus ordusunda mîr-livâ general olarak görev yapmış olan Kaplanzâde **Ebu Müslim**⁹ idi. 1915 tarihli Nüfus tezkeresinde annesinin adı

⁷ Rıza Kurtuluş, “Kumuklar”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 26. Cilt, İstanbul, 2002, s. 372; Mirza Bala, “Kumuklar”, *İslâm Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul, MEB Basımevi, 1977, s. 987.

⁸ Ufuk Tavkul, a.g.m, s. 29-30.

⁹ İbrahim Aladdin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedi gün Neşriyat, İstanbul, 1945, s. 26’da “**Ebu Müslim**” olduğunu belirtmektedir. Ancak her iki sicil dosyasında yer alan kayıtlarda “**Ebu Müslim**” olarak yazılmıştır. Türkiye’deki Şamhal-Bek nesilleri hakkında bilgi içeren [bkz. <http://www.akkopru-kumuk.tr.gg/Targu-%26%23350%3Bamhalar%26%23305%3B.htm>] sayfada Prens Kaplanov ailesinin soy seçeresi verilmiştir. Abu-Müslim Kaplanov’un Tümgeneral Kafkasya Genelkurmay Başkanı

Fatma Hanım olarak kayıtlıdır ancak evli olup olmadığı sorusu boş bırakılmış olduğundan eşinin bu tarihlerde vefat etmiş olduğunu düşünebiliriz. Arşiv kayıtlarından¹⁰, 1905 yılında evli olduğunu ve eşinin servetine istinaden Mısır'da Şura-yı Ümmet gazetesini yayınlattığını, gazetenin etrafa parasız olarak dağıtıldığı anlaşılmaktadır.

Kızı **Bedia Hanım** 28 Kasım 1918 (28 Teşrin-i Sani 1334) tarihinde vefatı üzerine kendisinden başka varisi olmadığını belirterek, babasından intikali gereken maaşın kendisine tahsis olunması için başvurmuştu. Tahsis edilen 243 kuruş maaş 16 Ağustos 1919 (16 Ağustos 1335) tarihinde Osman Cevdet Bey'le evlendiğinden kesilmiş ancak eşi 16 Ekim 1921 (16 Teşrin-i Evvel 1337) tarihinde talak-ı bain ile boşadığından 26 Aralık 1922 (26 Kanun-ı Sani 1338) tarihinden itibaren yeniden maaş bağlanmıştı.

1915 tarihli tercüme-i ahvalinde, III. Selim tarafından ceddine verilmiş Ferman-ı Hümâyün olduğunu belirtmektedir. Müslüman, Sünni/Hanefi'dir.

Rusya'nın Petersburg'taki Süvari Okulunda okumuş, 1880–1881 (H. 1298) senesinde süvari mülazımlığı rütbesiyle mezun olmuştur. Bu mektebin diplomasına sahip olduğu için Osmanlı ordusunda yüzbaşı olabilmektedir. Mektepte bulunduğu dair şehadetnameyi ve tercüme-i hâl evrakını, Yıldız sarayına takdim ettiğini, bunun üzerine Osmanlı ordusunda yüzbaşı olduğunu ancak diplomasının ve resmi evraklarının kendisine iade olunmadığını ifade etmektedir.

Vaktiyle Rus tebaasındayken 1887 [1303¹¹] tarihinde hilafet merkezine sığınarak Memâlik-i Mahruseye hicret etmiş ve Osmanlı tabiiyetine

---

olduğu, Abu-Müslim'in oğlunun Ahmet-Sultan Kurmay Binbaşı iken 19. yüzyıl sonunda Türkiye'ye göç ettiği belirtilmiştir. Ayrıca Mısır'da Genç Türkler örgütünün liderlerinden biri olarak Ahmet Saip Kaplan adıyla tanındığı bilgisi yer almaktadır. "Ahmet Saip Kaplan" ya da "Ahmed Saib Kaplan zade" ve "Kumyk Ahmed Saip Kaplan" olarak çeşitli web sayfalarında hakkında bilgi verilmektedir. Bkz. http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/tarih/373_kumuklarin.htm ayrıca bkz <http://labourhistory.net/stockholm1917/documents/p75a.php>; ve <http://libris.kb.se/bib/2534067>. Kumukların tarihinin anlatıldığı http://s155239215.onlinehome.us/turkic/70_Dateline/KumykDatelineEn.htm web sayfasında Kumyk Ahmed Saip Kaplan'ın Sancak ve Şura-yı Ümmet'in yanı sıra Mısır'daki Türk gazetesini çıkardığı, ayrıca 1910'da Kumuk Dj. Korkmasov ile birlikte Ahmed Saip Kaplan'ın "Osmanlı Sosyalist Fırkasının" kurucuları arasında yer aldıkları bilgisi verilmekte birlikte bu bilgi başka kaynaklarca teyit edilememiştir.

¹⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Y.PRK. MK, Dosya No: 21/Gömlek No: 14, Tarihi: 1323 C 26 [28.08.1905].

¹¹ TTK İstanbul Üniversitesi Koleksiyonu Personel: 37 Sicil dosyasında yer alan her iki tercüme-i hâl evrakında da 1303 tarihini vermekte ancak Hicri mi Rumi mi olduğunu

girmiştir. Rusça, Fransızca, Türkçe konuşup yazabilmektedir¹². Beşinci Mecidiye ve Beşinci Osmaniden birer kıta nişana maliktir.

2. Askeri Görevleri (1887–1900)

Kafkasya ahalisinden olan Ahmed Saib'in uhdesine süvari yüzbaşı rütbesi tevcihiyle Hassa Süvari İkinci Alayında istihdamına dair İrade çıkartılarak 08 Temmuz 1887 [26 Haziran 1303] tarihinde tebliğ olunmuştur¹³. Tercüme-i ahvallerinde “Haziran 1302- Hicretin 1303 tarihinde yüzbaşılık rütbesiyle Hassa Süvari İkinci Alayının 1. Bölük yüzbaşılığına tayin olundum” demektedir. 16 Mart 1889 tarihinde Süvari 2. alayı 1. Bölüğü yüzbaşılığına tayin olunmuştur¹⁴. 29 Ağustos 1892'de geçici olarak [Eskişehir] Çifteler Hârâ-yı Hümayununa memur edilmiştir¹⁵.

Halûk Y. Şehsuvaroğlu da “beş senelik bir hizmet devresi zarfında İstanbul'un siyasi hayatından bîzâr olduğundan Anadolu'ya naklini istemiştir. Bu arzusunun sebebini, İstanbul'un ahvali bir Müslüman'ı sevindirecek ahvalden olmadığından Anadolu'yu istedim” şeklindeki ifadeleriyle arşiv kayıtlarını teyit etmektedir¹⁶.

17 Ağustos 1893'te İkinci Ordu-yu Hümayuna mensup Süvari İkinci Fırka-yı hümayunları 10. Alayı Miralayı olarak görev yapan Dağıstanlı Ahmed Bey'in, bazı taraftan vukubulan iltimas üzerine Müşir Paşa tarafından adı geçen firkanın boş olan 3. Livalığına nasb ve tayini arz edilerek yazılmıştı. Ancak 2. Ordu-yu Hümayunlarını oluşturan süvari alayları miralayları arasında dört kıdemlisinin bulunması ve diğer ordu-yu Hümayunlarda dahi bir hayli kıdemlisi bulunduğundan uygun görülmemiştir¹⁷.

31 Ağustos 1894'te Hârâ'dan bölüğüne döndükten sonra Mısır Fevkalade Komiserliği yaverliğine tayin olunmuştur¹⁸. Tercüme-i ahvallerinde “1311

---

belirtmemektedir. Rumi ise 1887 yılı olmalıdır. Hicri ise 1885–1886 yıllarına karşılık gelmektedir.

¹² TTK İstanbul Üniversitesi Koleksiyonu Personel: 37 Sicil dosyasında yer alan 20 Eylül 1917 tarihli tercüme-i hâl evrakında Fransızca'yı sadece konuşabildiğini belirtmiştir.

¹³ TTK İstanbul Üniversitesi Koleksiyonu Personel: 37 Sicil dosyasındaki, Darülfünun personel sicil dosyasına ait Harbiye Nezareti'nin Muamelat-i Zatiye Müdüriyeti Süvari Kısmına ait 6033 ve 72-3/414 nolu belgelerde 16 Şevval 1304 ve 26 Haziran 1303 (M. 08 Temmuz 1887) tarihli tezkere-i hususiye ile tebliğ olduğu belirtilmiştir.

¹⁴ Adı geçen belgelerde Tarihi: 04 Mart 1305.

¹⁵ A.g.b. Tarihi: 17 Ağustos 1308.

¹⁶ Halûk Y. Şehsuvaroğlu, “Tarihten Sayfalar: Ahmed Saib Bey”, *Akşam Gazetesi*, No: 11276, 4 Mart 1950

¹⁷ BOA, Y. PRK. AS, 94/5, 1311 S 04 [17.08.1893]

¹⁸ Harbiye Nezareti'nin Muamelat-i Zatiye Müdüriyeti Süvari Kısmına ait 6033 ve 72-3/414 nolu belgelerde Tarihi: 19 Ağustos 1310.

senesinde Mısır Fevkalade Komiseri Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın yaverlik hizmetine tayin olunarak Mısır'a gittim. Orada beş sene hizmet ettikten sonra İttihad ve Terakki Cemiyetine intisabımdan dolayı 17 Nisan 1316 [30 Nisan 1900] tarihinde ba-İrade-i Seniyye askerlikten tard ve Divan-ı Harbe verilmek için İstanbul'a davet olundu isem de gelmedim. Hariçte neşriyatla meşgul bulundum" demektedir.

1894–95 Ermeni olaylarının ardından mücahede meydanına atılan Ahrar, dışarıda istenen başarıyı gösteremedi, birbirini takip eden çeşitli ve esef verici olaylar fırkayı zayıf düşürdü. Abdülhamit bir aralık hariçte bu fırkayı büsbütün yok etmek istedi. Bu amaçla taşralarda hükümet hizmetinde bulunup da meslek-i ahrara meyleden kişileri içeri almaya ve sonra da cezalandırmaya çalıştı. "*O zamanlar yani tarih-i hicrinin 1315 [1897–1898] senesinde Mısır Fevkalâde Komiserliği maiyetinde yaver bulunuyordum. Rüesa-yı ahrar ile mülakatım ve fikren iştirakim azlime sebep oldu. Serian İstanbul'a gelmek için emir aldım; fakat bu emre itaat ve inkiyadın tehlikeli olduğunu anlayarak askerlikten bi'l-istifa ve resmen ahrara iltihak ettim; bu mesleği takip etmek üzere de Mısır'da 'Sancak'ı neşre başladım*"¹⁹ diye açıklamaktadır.

İlgili arşiv belgesinin şerhinde [Temmuz 315] Temmuz-Ağustos 1899'da tebdil edilerek Dersaadet'e avdet etmesi için verilen emre adem-i itaatle elbisesini bit-tebdil şurada burada kendi başına gezmekte olmasına mebni badema kendisine firari nazarıyla bakılacağından [Haziran 315] Haziran-Temmuz 1899 mahına mahsuben gönderilen mahsusatının bankadan aldırılmayarak Dersaadet'e iadesinin Mısır Bankası şubesine yazıldığı belirtilmişti. Mısır Fevkalade Komiserliği'nden gelen tahrirat üzerine, emre adem-i mutavaatle cemiyet-i fasideye iltihak eylediği anlaşıldığından ele geçtiği vakit cezası tayin olunmak üzere kaydının terkinine dair 10 Kasım 1899 [29 Teşrin-i Evvel 1315] tarihli mazbataya dayanarak İrade çıkarılacağı, Muhakemat dairesinin 14 Aralık 1899 [2 Kanun-i Evvel 1315] tarihli ilamıyla mahsusatı kesildiği anlaşılmıştı. Ele geçtiği vakit İttihad ve Terakki Cemiyetine iltihakından dolayı bi'l-muhakeme cezası belirlenmek üzere şimdilik ceride-i askeriyeden kaydının terkini ile tardına dair 30 Nisan 1900'te [17 Nisan 1316] İrade çıkmıştı²⁰.

¹⁹ Ahmed Saib, "Mukaddime", *Sancak Gazetesi [İstanbul]*, No: 1, 22 Mayıs 1325, [04.06.1909], s. 1. Ayrıca bkz. Ahmed Bedevi Kuran, *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul, 1945, s. 130; Rifat Uçarol, *Gazi Ahmet Muhtar Paşa (1839–1919)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1989, s. 227'de 1897 yılında yaverlikten azledildiğini yazmaktadır. Elimizdeki belgelere göre ayrıldığı tarih ise 30 Nisan 1900 [17 Nisan 1316]'dır.

²⁰ TTK İstanbul Üniversitesi Koleksiyonu Personel: 37 Sicil dosyası.

Yıldız Sarayı Hümayunu baş kitabet dairesinden Serkâtib-i hazret-i şehri-yâri imzasıyla 18 Eylül 1899 tarihli yazıda, yüzbaşı yaver Ahmed Saib Bey'in Dersaadet'e iadesi için Mısır Fevkalade Komiserliğinden işaret olduğu üzere Sadareten gerekli tebligatın tanzim olunarak 18 Eylül 1899 [06 Eylül 1315] tarihli tezkireleri üzerine İrade buyrulmuştu²¹.

Babıali Daire-i Umur-i Dâhiliye Mektubi Kaleminden 15 Haziran 1900 tarihinde Seraskeriye ve Zabtiye'ye gönderilen yazıda, Mısır Fevkalade Komiserliği yaver-ı sabıkı Dağıstanlı Ahmed Saib Bey'in istirahatı üzerine Dersaadet'e avdeti kendisine tebşir ettirildiğinden Dersaadet'e geldiğinde kendisine ilişilmemesi gerekli yerlere bildirilmişti²². Askeriyede bulunduğu müddetçe yüzbaşı maaşı aldığı, Mısır'da yaver-i harb olarak görev aldığı zaman yirmi Osmanlı lirası maaşına zam aldığını, mazuliyet maaşı almadığını belirtmişti²³. Yüzbaşı olarak aldığı maaş 400 kuruştur²⁴.

3. Mısır'da Sancak ve Şura-yı Ümmet Gazeteleri Müdürlüğü ve İttihad ve Terakki Cemiyeti (1898–1906)

Jön Türk basını olarak adlandırılan, genellikle Padişaha özellikle Sultan Abdülhamid yönetimine muhalif olan Jön Türkler tarafından yurt dışında İsviçre, Fransa ve Mısır gibi yerlerde çok sayıda gazete ve dergi yayımlanmıştı. Mısır'da uzun süre çıkan Jön Türk gazetelerinden birisi "Sancak"tı²⁵.

Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti'yle olan ilişkisini 16 Nisan 1900 tarihli yazısında şu sözlerle ifade etmektedir: "*Acizleri cemiyetin müessislerinden değilsem de, hareketinden beri bu cemiyete mensup bulunmakta müfteharım. Vakian, ibtida-i muhitimden dolayı, bu mensubiyeti ortaya koyarak diğer arkadaşlar gibi iş görmeye, yakın zamana kadar,*

²¹ BOA, İ. HUS 77/1317 Ca 92, 1317 Ca 12 [18.09.1899]

²² BOA, DH. MKT 2360/52, 1318 S 16 [15.06.1900]. Belgede üstü çizilen kısımda şu bilgiler yer almaktadır. "Ahmed Saib Bey'in Dersaadet'e avdeti ve ordu-yu hümayunların birinde haiz olduğu rütbe-i askeriye ile istihdam olunmak üzere Dersaadet'e avdeti...".

²³ TTK İstanbul Üniversitesi Koleksiyonu Personel: 37 Sicil Dosyasında yer alan 21 Şubat 1915 [08 Şubat 1330] tarihinde Konya iskân-ı muhacirin memuru olduğu dönemde yazmış olduğu tercüme-i hâl evrakı.

²⁴ Emekli Sandığı sicil dosyasındaki Harbiye Nezaretine ait 24 Eylül 1335 [24 Eylül 1919] tarihli belge.

²⁵ Mısır'da çıkarılan "Jön Türk Gazeteleri" için bkz Ekmeleddin İhsanoğlu, *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları*, IRCİCA, İstanbul, 2006 ss. 262-286. M. Şükrü Hanioğlu, "Jön Türk Basını", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İletişim, İstanbul, 1985, ss. 844; Dündar Akunal, "Jön Türk Gazeteleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İletişim, İstanbul, 1985, ss. 855.

*muvaıffak olamadımsa da cemiyetin terakki ve tealisi için âcizane gayretlerde bulundum*²⁶.

İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olan Osmanlı Gazetesi 1 Aralık 1897'de İshak Sükûti'nin verdiği emirle Cenevre'de yayın hayatına başlamış olup, aynı zamanda Ahmed Rıza'ya muhalif olan Abdullah Cevdet, İshak Sükûti, Tunalı Hilmi, Nuri Ahmed, Reşid Bey, Halil Muvaffak, Akil Muhtar ve Refik Bey'ler tarafından çıkarılıyordu. 1898'de maddi sıkıntıya düşen gazete çare olarak İstanbul'la bağ kurmaya çalışır, İshak Sükûti 1899'da gazetenin yönetimini Edhem Ruhi [Balkan]'a bırakır²⁷.

Edhem Ruhi [Balkan]'ın 1900'de *Mısır'da Sancak Gazetesi Müdürü Ahmed Saib Bey'e* başlığında yazmış olduğu risalenin girişinde, güya [Sancak] gazetesinin Osmanlı ve İslam'ın çıkarlarına hizmet edeceğini belirttiğini ama şu bir senelik yayımlarına dikkatle bakıldığında “ne gibi çirkin ve müstrekreh [iğrenç]” amaçların cüretkâr bir hizmetkârı olduğunuz kolaylıkla anlaşılabilir. Bir seneyi geçti bir bayraktır elinize aldınız önünüze gelene saldırıyorsunuz. Çabuk hırsız ev sahibini şaşırtır darb-ı meselince, görmeye alışmadığımız bir kolaylık ve maharetle attığımız yaygaralar gerçekleri bilmeyenleri aldatabilir düşüncesiyle İslam cemiyetine mensup biri olarak “maksad-ı mülevvesinizi [pis, kirlenmiş]” ortaya koymak için şu satıları kaleme aldığını belirtiyor.²⁸

36 Numarolu Sancak'da²⁹ diyorsunuz ki:

“Şimdiye kadar gazetemizi menafi-i İslamiyye ve Osmaniyye hadem olarak göstermiş idik. Lakin Meslek-i hürriyet cüyendenin [arayıcı] bir takım sefaha ve erazilin ağraz-ı nefasaniyelerine alet makamında istimali hakiki ahrar beyninde gayret-i vataniyeyi tahrik ederek şantajdan müteneffir ve ahrar-ı hakikiyenin mürevvicü'l-efkârı olmak üzere bir gazetenin vücuduna ihtiyaç hissettiriyordu. Sancağın tesisinde bundan tedib eylemiştik

²⁶ Ahmed Saib, “Açık Mektub: Ahrar-i Osmaniye'ye Kat'i Bir İfade”, *Sancak Gazetesi* No: 21, 08 Nisan 1316 [21 Nisan 1900], s. 4

²⁷ Gülser Oğuz, “İttihad ve Terakki Cemiyeti ve II. Abdülhamit”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 1. Sayı, 2013, ss. 22. http://www.cahij.com/Makaleler/2046269907_20-27%20Yrd.Do%C3%A7.Dr.%20G%C3%BClser%20O%C4%9Fuz.pdf

Ayrıca bkz. Gülser Oğuz, “İttihad ve Terakki Cemiyetinin Yayın Organı Osmanlı Gazetesi (1897-1900)”, Hacettepe Üniversitesi CTAD Dergisi, 6. Sayı, 2007, ss. 135-156

²⁸ Edhem Ruhi [Balkan], *Mısır'da 'Sancak' Gazetesi Müdürü Ahmed Saib Bey'e*, [1900]. İBB Atatürk Kütüphanesi, Belediye Osmanlıca Kitaplar Koleksiyonu K01997

²⁹ Ahmed Saib, “Enzar-ı Dikkate”, *Sancak Gazetesi*, No: 36, 1 Teşrin-i Sani 1900 [1 Kasım 1900] s. 1

(!?) bir senelik tecrübe cesaretimizi arttırdı, her taraftan gelen mektuplar bizi bu yola teşvik ediyor. Biz de ara-yı ahrara itbâaen [**tabii kılarak**] bu nüshadan itibaren gazetemizin serlevhası altına ‘Ahrar-ı Osmaniye’nin mürevvicü’l-efkârıdır’ ibaresini vaz eyledik”.

Hakikaten bu hareketiniz cürettir, diyerek:

“Beş sene evvel ‘Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti’ namıyla bir heyet teşkil olundu. Buna hep dâhil olmuşuk. Bugün ise cemiyet manend-i atika bir cism-i mevhumu [gerçekte var olmayıp var sanılan] döndü. Şimdi bir takım ashab-ı ağrazın iyad-i ihtikârına düştü. Bunlar Doktor Abdullah Cevdet ve Doktor Sükûti ve Tunalı Hilmi’den ibarettir ki cemiyeti Sultan Hamid’e sattılar. İntişar etmekte bulunan “Osmanlı” bir şantaj ceridesidir. Hatta Paris’ten aldığımız mevsuk haberlere nazaran bunlar Paris’te Dâhili Nazırı simsarıyla müttefikân şantaj dolaplarını çevirmekte imişler” sözlerini şu şekilde yanıtlamıştı.

“Sizi ve reda’et-i [basitlik, sıradanlık, kötülük] fitriyenizi pek yakından tanımasam serâpâ [bütünüyle] herze-gûluk [saçma sapan konuşan] ve mantıksızlıktan ibaret bulunan şu kara satırların altına imzanızı vaz ederken kendi kendinizden belki utanmış bulunduğunuzu farz ederdim. Ancak Lakin siz bunlarla da iktifa etmeyüp: Sancağınızın “Osmanlı” gibi gazetelerle bir münasebeti olamayacağını ilan zahmetini ihtiyar ettiğiniz gibi esbabını izah etmeksizin ve bila-lüzum paraya ihtiyacınız olmadığı ve hiç sıkılmaksızın bey’-i hamiyetten müteneffir bulunduğunuzu ilave ediyorsunuz Ahmed Bey!”³⁰.

Edhem Ruhi [Balkan], İttihad ve Terakki Cemiyetinin bir ferdi olarak, Ahmed Saib’in cemiyetin namusuna saldırmasından dolayı vazifeten ve alenen hak ettiği birkaç söz söylemeyi ve onu edebe daveti boynun borcu görmektedir. Ağır eleştirilerini madde madde sıralayarak Ahmed Saib’in sözlerini geçersiz kılmaya çalışmıştır. Öncelikle gazeteyi çıkarmaya teşebbüs ettiği zaman ona uyarıda bulunanlara, “Ahrara mensubiyet gazetenin revacına mani olur” dediğini, onun için cemiyetin ticaretle eşanlamlı olduğunu ileri sürer.

İkinci olarak “Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti” beş sene evvel teşkil ettiğini, sizin de dâhil olduğunuzu ve şimdiki cemiyetin [Mizancı] Murad Bey vesairenin hamiyetsizlikleri, gayretsizlikleri yüzünden mahv olub Cevdet, Sükûti ve Hilmi’nin yed-i ihtikârında bir şantaj aleti olduğu ve “Osmanlı”nın da bu maksada mebni neşr olduğuna gelince:

³⁰ Edhem Ruhi [Balkan], a.g.e., s. 1-4.

Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin kurulalı 10 seneyi geçtiği, bugün gayret ve haysiyetini noksan bulduğu [Mizancı] Murad Bey'in tavsiyesiyle Gazi'ye yaver olarak Mısır'da zevk ü sefa içinde yaşarken bu sırada, utanmadan hakaretlerine hedef ettiği kişilerin İstanbul'da bu cemiyeti kurduğu, hayat ve istikballerini bu uğurda vakfettikleri yanıtını vermişti. Bugün gayret ve haysiyetini eleştirmekten utanmadığı [Mizancı] Murad Bey İstanbul'u terk ederek Avrupa'ya ve oradan Mısır'a gelmişti.

“İşte sizin nazarınızda cemiyet o dakikada teşkil etti; o zamana kadar müstagra-k-i nevm olan hamiiyetiniz uyandı, hemşehriliğiniz galeyana geldi. Murad'a dört elle sarıldınız, bununla birlikte o zamanlar hamiiyetiniz 20 lira mukabilinde nezd-i şahanede merhun bulunduğu cihetle ancak gece Murad'ın yanına sokuluyor ve gündüzleri ise İsmaili ara-yı müdavimin-i kiramı ile aleyhinde etmedik hezeyanlar bırakmıyordunuz. İtiraf ediniz ki Murad ne kadar değersiz olsa şu sizin 20 liraya sattığımız tahkiratın fevkinde idi ve hâlâ da o derkeden âlîdir”³¹.

Ahmed Saib, bundan 10 yıl önce çeşitli fedakârlıklarla kurulan “Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyetine” daima bigâne [yabancı, ilgisiz] kaldığını ve bigâne olduğunu. İntisap iddia etmesinin ve sonra da güya ondan geri durmasının küstahlığından ileri geldiğini söylemekteydi.

Mizancı Murad Bey'in İstanbul'a geri dönmesini gerektiren zorlayıcı sebeplerin malum olduğunu, onun dönüşüyle cemiyetin çaresiz kalmadığı ikinci devrede de, “Osmanlı” gazetesi³² yayımlanmaya başlanmıştır. Dört seneden beri hiçbir zaman tatil olmadığını, “Osmanlı”nın mahvıyla şevketmeabla birlikte bayram edecek sizin gibi hamiyetperverlere rağmen, vatanla, milletle birlikte kurutuluşa ulaşmıyaya kadar da boş

³¹ Edhem Ruhi [Balkan], a.g.e, s. 5-7

³² Osmanlı Gazetesi, 1897-1904 yılları arasında çıkarılan İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organıdır. Gazete yayın hayatı boyunca yönetime muhalif kişilerin eline geçmiştir. Devletin kurtulması için çareler arayan gazete yöneticileri içinde bulunulan durumun tek sorumlusu olarak da II. Abdülhamid'i görmektedir. Padişahın uyguladığı politikadan ötürü yurtdışında faaliyet göstermek zorunda kalan gazete yöneticileri, hemen hemen bütün sayılarda padişahı eleştirmişlerdir. İlk önce Cenevre'de sonra sırasıyla Londra'da, Folkestone'da ve Kahire'de ve en son yine Cenevre'de yayımlanan gazeteyi çıkaranlar, Abdullah Cevdet, İshak Sükûti, Nuri Ahmed, Reşid Bey, Tunalı Hilmi, Halil Muvaffak, Akil Muhtar ve Refik Bey'di. Bu kişiler aynı zamanda Ahmed Rıza'ya muhaliflerdi. Abdullah Cevdet, Osmanlı gazetesinin asıl çıkış sebebinin II. Abdülhamid'in Mizancı Murad ile yaptığı anlaşma şartlarına uymaması, ıslahat yapmaması olarak açıklamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gülser Oğuz, Osmanlı Gazetesi (1897-1904), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006; “İttihad ve Terakki Cemiyetinin Yayın Organı Osmanlı Gazetesi (1897-1900), Hacettepe Üniversitesi CTAD Dergisi, 6. Sayı, 2007, ss. 135-156

bırakılmayacağını beyan ederek, ‘evet... O gazete cemiyet gazetesidir’ diyordu³³.

Ahmed Saib Bey Mısır’da yayınlarıyla, siyasi temaslarıyla ciddi bir faaliyet göstermekteydi. Özellikle Jön Türkler arasında bir beraberliğin, bir ahengin kurulmasını çok istiyordu. Ahmed Rıza Bey’e yazdığı mektuplarda bazı Jön Türklerin gagesizliğinden, emniyet edilmez bir halde bulunduğundan acı acı şikâyet etmekteydi. Jön Türkler zaman zaman Sultan Murad meselesini ortaya çıkarmakta menfaat görüyorlar ve Mısır Fevkalade Komiseri Gazi Ahmed Muhtar Paşa’nın bir gün saraya karşı cephe alacağını tahmin ediyorlardı. Bu durumda kuvvetleri artacak ve Sultan Hamid büyük bir müşkülata uğrayacaktı³⁴.

Bu tarihlerde II. Abdülhamid Avrupa’da ve Mısır’da geniş faaliyetlere girişmiş ve bazı Jön Türkler memuriyetler kabulüne başlamışlardı. Ahmed Saib Bey mektubunda Mısır’da 20’den ziyade firarinin İstanbul’a gönderilmesine teşebbüs edildiğini ve bu suretle oradaki Jön Türklerin kaldırılmak istenildiğini, Prens Mehmed Ali’nin çekildiğini, Mithad Paşazâde Ali Haydar Bey’in Avrupa’ya gideceğini, 15 firarinin de avdetleri için İstanbul’a yazıldığını bildirmektedir. Ahmed Saib Bey, Mısır’daki cemiyet mensuplarını toplayacağını ve umum cemiyete Ahmed Rıza Bey’i reis seçeceklerini, keyfiyeti de Avrupa ajanslarıyla, gazetelerle yayınlacaklarını mektubunda eklemektedir³⁵.

Ahmed Saib Bey Avrupa’da ve Mısır’da çalışan Jön Türklerin dağınık faaliyetlerinden, aralarındaki ahenksizlikten de şikâyet etmekte ve 2 Şubat 1901³⁶ tarihinde Ahmed Rıza Bey’e yazdığı mektubunda şunları belirtmekteydi:

“Şüphesiz bizim işlerimiz matluba muvafık değildir. Ahrar olsun idare-i hazıra aleyhinde hareket eden diğer fırkalar olsun pek perişan bir surette hareket ediyorlar. Herkes kendi bildiğine gidiyor, bu halden en ziyade istifade eden Sultan Hamid’dir. Çünkü karşısında bizim gibi âciz adamlar bulunuyor. Hâlbuki ortada mevcut bulunan şu kuvvet hüsnü surette istimal olunursa eminim ki bir dereceye kadar iş görülebilirdi. Hiç olmazsa bugünkü halden daha iyi olurdu. Bendeniz bütün kuvvetlerimizi bir yerde toplamak maksadıyla yaz mevsiminde Avrupa’nın münasip bir mahallinde umumi bir kongre toplamak için şimdiden bir teşebbüste bulunsak acaba muvafık olmaz

³³ Edhem Ruhi [Balkan], a.g.e, ss. 7-8

³⁴ Halûk Y. Şehsuvaroğlu, “Tarihten Sayfalar: Ahmed Saib Bey”, *Akşam Gazetesi*, No: 11280, 8 Mart 1950

³⁵ Halûk Y. Şehsuvaroğlu, a.g.m.

³⁶ Kebikeç’te yayınlanan makalede sehven 1902 yılı yazılmıştı.

mıydı? Yani mümkün olsa, Jön Türklerin en ileri gelenlerini, Ermeniler, Suriyelileri, Arnavutları bir yerde toplayarak umumi olan mevaddan konuşmak acaba mümkün olmaz mıydı? Böyle bir içtima ile bizim ahvali umumiye ve hususiyemizde defaten bir iyilik hiss olunacağına eminim. Çünkü buna muvaffak olursak bir kere Avrupa'ya karşı kuvvetimizi gösterdiğimiz gibi merkezi idareyi pek büyük telaşa düşürmüş olurduk"³⁷.

Mısır'da Sancak gazetesi 18 Kasım 1899'dan 1 Şubat 1902'ye kadar çıkmıştı. Sancak gazetesinin neredeyse tamamı Ahrar-ı Osmaniye Kongresinden bahseden ve kongre sonrası neler yapılacağı hakkında Ahmed Rıza'nın, Ahmed Saib Bey'e yazdığı bir mektubu içeren 5 Mart 1902 tarihli 64. sayısı³⁸ ile Sancak ilk döneminin sonuna gelmiş olur.

Prens Sabahaddin'in başkanlığında 04-09 Şubat 1902 tarihinde Paris'te yapılan Ahrar-ı Osmaniye ya da Osmanlı Hürriyetperveran Kongresinden sonra ekalliyeti (azınlığı) teşkil eden heyetle Ahmed Saib Bey'in fikir birliğinden ve heyetin arzusuyla "Sancak"ın yayınına ara verilerek fikirlerinin taraftarı olarak "Şura-yı Ümmet" Mısır'da beş sene 10 Nisan 1902'den 27 Haziran 1906 tarihine kadar onun sorumluluğu altında çıkarılmıştı.

Damat Mahmud paşazade Prens Sabahaddin Bey'in girişimiyle 04 Şubat 1902'de Paris'te toplanan I. Jön Türk Kongresine Ahmed Saib Bey de davet edilmiş ancak mesafenin uzaklığından dolayı katılamamıştı³⁹. Kongre sonucunda iki görüş ortaya çıkmıştı. Sabahaddin Bey'in izah ettiği şekilde müdahaleye taraftar olanlar çoğunluğu oluşturuyordu ve bu hizbi İsmail Kemal Bey temsil ediyordu. Adem-i müdahaleci azınlık hizbini de Ahmet Rıza Bey temsil ediyordu. Azınlık hizbinin ilk hareketi "Osmanlı İttihad ve Terakki" ismini "Osmanlı Terakki ve İttihad Cemiyeti" olarak değiştirerek, Kahire'deki Ahmed Saib Bey'in "Sancak", Cenevre'deki Mahir Said'in "İntikam", Ali Fahri Bey'in "Tokmak", Hikmet Bey'in "İstirdat" gazetelerinin kapatılmaları ve ıslahat-ı esasiye taraftarlarının naşiri efkârı olmak üzere Mısır'da "Şura-yı Ümmet" gazetesinin yayınlanmasını kabul etmek oldu. En önemli karar ise cemiyette reis tabirinin kaldırılmasıydı ancak Ahmed Rıza Bey Sancak gazetesinde neşredilmek üzere Ahmed Saib

³⁷ Halük Y. Şehsuvaroğlu, "Tarihten Sayfalar: Ahmed Saib Bey", *Akşam Gazetesi*, No: 11280, 8 Mart 1950

³⁸ Şükrü Hanioglu, 64. Sayısına ait görebildiği tek nüshanın Münih Üniversitesi Kütüphanesinde olduğunu belirtmiştir. Bkz. Ekmeleddin İhsanoğlu, *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları*, İRCICA, İstanbul, 2006, s. 276.

³⁹ M. Şükrü Hanioglu, *The Young Turks in Opposition*, Oxford University Press, Newyork, 1995, s. 181

Bey'e yazdığı mektupta bu son kararı yanlış bildirmiş ve umumi reis seçildiğini yazmıştı⁴⁰.

Şura-yı Ümmet'in 10 Nisan 1902 tarihli ilk sayısına göre; İstirdat, İntikam, Sancak, Kürdistan ve Meşveret muharrirleriyle bu gazetelere taraftar olanlardan mürekkep yeni bir cemiyet teşkil edilmişti. Birlikte çalışabilmek için tevhid-i neşriyata karar verilip İstirdat, İntikam ve Sancak gazetelerinin yerine bundan sonra Şura-yı Ümmet yayınlanacak, Mısır Şubesi müdürü de Ahmed Saib Bey olacaktır⁴¹.

28 Mayıs 1902 tarihli İradede, Paris Sefareti, Mısır'da basılan ve Paris'te Ahmed Rıza tarafından neşr olunan Şura-yı Ümmet'in, Kahire'de erkân-ı harbiye zabitanından Hamdi ve Muhtar Paşa'nın yaveri Saib tarafından tahrir edildiği ve Sancak gazetesi matbaasında basıldığı belirtilmekteydi. Bu konuda Ahmed Rıza'nın söz konusu muzır evrakın vasıta-ı neşri olmasıyla ilgili sefarete ve Mısır'da bulunan Saib ve Hamdi adlı kişiler için de gerekenin yapılması için Mısır Hidiviyetine ve Ahmed Muhtar Paşa'ya gereken tebligatın icrası yazılacaktı. Bu gibi firari askerlerin her nerede bulunursalar bağlı oldukları devlete teslimleri gerektiğinden adı geçenlerin ele geçirilerek cezalandırılacakları belirtiliyordu⁴².

Mısır Komiserliği Başkâtibi Nuri Bey'den Mısır'da erbab-ı fesad tarafından çıkarılmakta olan evrak ve melun gazetelerin isimleri, kimler tarafından ve hangi lisan üzere yayımlandıkları sorulmuştu. 23 Eylül 1904'te yanıt olarak baş kitabete gönderilen şifreye göre; Mısır'da gazete olarak birçok evrak yayınlanmakta ise de saye-i şahanede duçar-ı tatil edilerek el-yevm "Şura-yı Ümmet" namında Türkçe bir gazete Ahmed Saib tarafından çıkarılıyordu⁴³.

Paris'te Ahmed Rıza ve Mısır'da Ahmed Saib tarafından neşr olunup memalik-şahaneye ithali zaten yasaklanmış bulunan Türkçe Şura-yı Ümmet adlı hezeyanname hakkındaki yasak teyit edilirken ve Suriyeli İskender Şalhob ve Leon Fehmi Çiçekçiyan tarafından Mısır'da yayınlanan Fransızca La Jöness [La Jeuness] adlı hezeyannamenin de ithali tamamen yasaklanmaktaydı⁴⁴.

Mısır Fevkalade Komiserliği kâtibi Nuri Bey tarafından 28 Ağustos 1905 tarihinde gönderilen şifrede Mısır'da Şura-yı Ümmet, Türk gazeteleriyle ve

⁴⁰ Ahmed Bedevi Kuran, *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul, 1945, s.152-154;173-174.

⁴¹ "İhtar", *Şura-yı Ümmet Gazetesi*, No:1, 1 Muharrem 1320,[10 Nisan 1902] s.4

⁴² BOA, İ. HUS, 97/1320/S-062, 1320 S 19 [28 Mayıs 1902]

⁴³ BOA, Y.PRK. MK. 19/114, 1322 B 13 [23.09.1904].

⁴⁴ BOA, MF. MKT, 853/41, 1323 Ra 04 [09 Mayıs 1905].

firari Leon Fehmi tarafından Fransızca La Jeunesse adlı gazetenin yayımlandığı bildirilmişti. Muzır gazetelerden Şura-yı Ümmet Paris'te Ahmed Rıza ve Sezai Bey tarafından tertip ve tahrir edilerek Mısır'da firari Ahmed Saib nam melun tarafından zevcesinin servetine istinaden tab ve neşr olunmakta meccanen dağıtılmaktaydı⁴⁵.

Ahmed Saib, bu esnada tarihe ait çeşitli eserler yazarak neşretmiştir. “Vaka-yı Sultan Abdulaziz”, “Tarih-i Sultan Murad”, “Abdülhamid'in Evâil-i Saltanatı”, “Son Osmanlı Rus Muharebesi” ve “Rehnüma-yı İnkılâb”⁴⁶. Halûk Y. Şehsuvaroğlu, bu kitapların ilmi bir metotla ve vesikalara istinaden yazılmadığını, daha ziyade “polemique” bir gaye göz önünde tutulduğunu belirtir⁴⁷.

Posta ve Telgraf Nazırı'nın 08 Ocak 1903 tarihli yazısında ise Ahmed Saib şu şekilde anılmaktaydı: “*Evvelce Sancak ve sonra Şura-yı Ümmet namlarındaki hezeyannameleri tab ve neşr eden bedhah olduğu*” araştırma kayıtlarından anlaşılıyordu. Bu kere de “Rehnüma-yı İnkılâb” unvanıyla Türkçe bir risale-i muzırca tab ve neşrettiğinden Saltanat-ı seniyye postalarınca imrarına meydan verilmemesi için umum başmüdürlere tebligat gönderilmişti. Mısır'da Ahmed Saib tarafından yayınlanan Rehnüma-yı İnkılâb adlı risale içindekilerin zararlı olmasından dolayı ithalinin yasaklandığı gerekli yerlere tebliğ edilmişti. Duhulü intişarına meydan verilmemesi ve gelmişleri var ise hemen toplatılarak imha edilmesi 11 Ocak 1903'te gerekenlere bildirilmişti⁴⁸.

Dâhiliye Nazırı imzasıyla 11 Ocak 1903 tarihinde gönderilen yazıya göre, Mısır'da Ahmed Saib tarafından yayımlanan “Rehnümâ-yı İnkılâb” adlı risalenin içindekilerin zararlı olmasından dolayı ithalinin ve yayılmasının

⁴⁵ BOA, Y. PRK. MK 21/14, 1323 C 25. [28 Ağustos 1905] Türk gazetesinin Jön Türkler tarafından çıkarıldığı, bir vakit Viyana sefaretî sefiri müsteşarı sabıki Prens Cemil Paşa ve vekili Suad Bey ve firari Ahmed Celaleddin Paşa tarafından nakden muavenet olunmuş ise de muahharan Bulgaristan, Bosna Hersek ve Kırım taraflarında abonesini tezayüd etmesinden dolayı el-yevm iane ve muavenet ihtiyacından varestedir. Firari Leon Fehmi tarafından yayınlanan Fransızca gazetenin şu aralık merkumun Mısır mahkeme-i cezaiyesince cinayetle itham olunmasından dolayı kendiliğinden tatil olacağını aşikâr olduğuna yer verilmişti. Diğer iki gazetenin men-i tab ve neşri esbabının istihsaline çalışılmakta olduğu kaydedilmişti.

⁴⁶ TTK İstanbul Üniversitesi Koleksiyonu Personel: 37 Sicil dosyasındaki 20 Eylül 1917 tarihli tercüme-i hâl evrakında “Rehnüma-yı İnkılâb” adlı eserini yazmamıştır.

⁴⁷ Halûk Y. Şehsuvaroğlu, “Tarihten Sayfalar: Ahmed Saib Bey”, *Akşam Gazetesi*, No: 11280, 08 Mart 1950.

⁴⁸ BOA, DH. MKT, 631/31, 1320 L 12 [12 Ocak 1903]. Hariciye, Maarif nezaretleriyle, Rüşumat, Matbuat, Zabtiye ile Hicaz, Yemen, Trablusgarp, Bingazi, Şehremanetine tebligat gönderilmişti.

yasaklanması gerektiği ilgili vilayetlere tebliğ edilmişti⁴⁹. Şura-yı Ümmet gazetesinde çıkan yeni yayım olarak ilan edilen risalenin posta ücretini ödeyenlere meccanen takdim edileceği ifade edilmişti⁵⁰.

14 Nisan 1903'te Ahmed Saib Bey tarafından Mısır'da tab' ve neşr olunan muzır bir tarih kitabının Memalik-i Şahane'ye ithaline ve buralarda satışına meydan verilmemesi konusundaki İradenin uygulanması için tebligat gönderilmişti⁵¹.

Mısır'da yayınlanan gazetelerden bazılarının ara sıra muzır bentleri içerdiği halde dikkatsizlikten diğer vilayetlere girdiği elde edilen nüshalardan anlaşılmıştı. Bundan sonra, bu gibi zararlı gazetelerin yayılmasına ve yayınlanmasına kesinlikle izin verilmemesi 2 Şubat 1905'te çıkan İradeyle istenmişti. Hariciye Nazırı'nın yazısında bu yayınların yabancı postalarıyla ülkeye girmesine meydan verilmemek üzere yabancı sefaretlere gerekli tebligatın yapılabilmesi için gazetelerin tarih veya numaralarını bilinmesi gerektiği, Mısır Fevkalade Komiserliğince zararlı içeriğe sahip olanların araştırılarak tarih ve isimlerinin telgrafla bildirilmesi istenmişti. Mısır Fevkalade Komiseri Ahmed Muhtar Paşa, Mısır'da çeşitli dillerde günlük yüzü aşkın gazetenin yayınlandığını, bunlar arasında kasıtlı zararlı şeyler yazanları ise şu şekilde sıralıyordu. Paris'te Ahmed Rıza tarafından ve Mısır'da Ahmed Saib vasıtasıyla neşr olunan Türkçe Şura-yı Ümmet; Suriyeli İskender Şalhob tarafından Al-Asru'l-Cedid ve Leon Fehmi Çiçekçiyan tarafından Fransızca La Jeuness nam hezeyan-namelerdi. Diğerlerine gelince hiçbiri bir vakitten beri kasten devlet aleyhine zararlı bentler yazmıyordu. Şura-yı Ümmet'in ithalinin yasak olduğu 07 Mayıs 1905'te teyit edilmiş, diğer zararlı hezeyan-nameler de tamamen yasaklanmış, gelmişleri varsa hemen toplattırılarak imha edilmesi istenmişti⁵².

08 Aralık 1904 tarihli Şura-yı Ümmet gazetesinin 65. sayısında yayınlanan "Abdülhamid'in Yeni Bir Tedbiri" başlıklı makalede "...

⁴⁹ BOA, MF. MKT, 680/19, 1320 L 24 [24 Ocak 1903]

⁵⁰ "Neşriyat-ı Cedide", Şura-yı Ümmet Gazetesi, No: 21, 1 Za 1320 H. /17 Kanun-i Sani 1318 R. [29 Ocak 1903].

⁵¹ BOA, DH. MKT 686/54, 1321 M 17 [15 Nisan 1903]. Tebligat Hicaz, Yemen, Trablusgarp, Bingazi, Zabtiye, Şehremaneti, Rüsumat, Maarif, Hariciye, Posta ve Telgraf ile Matbuata gönderilmişti. Hariciye Nazırı 19 Nisan 1903 tarihli yazısında "*mezkûr tarihin ismi malum olmadıkça muamele-yi mukteziye icrası gayri kabil*" olduğunu belirtmekteydi. Yanıt olarak 29 Nisan 1903'te gönderilen yazıda Ahmed Saib Bey nam şahıs tarafından telif ve Mısır'da tab' olunmuş kitabın ecnebi postalarıyla da men-i nakli lazım geleceğinden gerekenin yapılması isteniyordu ancak tarih kitabının adı yine belirtilmemişti.

⁵² BOA, DH. MKT, 929/74, 1322 Za 27 [2 Şubat 1905]

Abdülhamid'in maeteessüf candan evvel adı çıkmış ve yalancılıkla şöhreti her tarafa dağılmış olduğundan sözüne kimse inanmıyor... Padişah'ta namus ve hayâ olmadığına bir delil... Kendini tahkir ve terzil edenleri bilakis taltif ediyor..." sözleriyle padişaha ağır hakaretler edildiğinden gazete aleyhine dava açılmıştı⁵³.

Bunun üzerine Ahmed Saib Bey, 18 Ocak 1905 tarihinde İsplandit Bar önünde yakalanarak bir kimse ile görüştürülmeksizin adi cürümler ile itham olunan adamlarla beraber bir karakolda hapis olundu. Mısır'daki Jön Türkler kurtarılması için faaliyete giriştiler ancak ilk girişimlerden sonuç alınamadı. 5 gün tutuklu kaldıktan sonra salıverilen Ahmed Saib, Ahmed Rıza Bey'e yazdığı mektupta Şura-yı Ümmet'in 65. Sayısında yer alan yazısında hükümdara karşı tahkiratta bulunmasından dolayı gazete müdürü olarak cezalandırıldığı, bunu şiddetle icraya kalkıştıklarından dolayı da, Lord Crommer'e bir daha hünkâra karşı elfaz-ı tahkiriyye kullanmayacağına dair namusu üzerine söz vererek kurtulduğunu aktarmaktadır⁵⁴.

Mısır Fevkalade Komiseri Ahmed Muhtar Paşa 22 Ocak 1905'te, kendi talebi ve Hidiv'in arzusuna rağmen İngiltere'nin Mısır'daki başkonsolosu olan Lord Cromer'in Ahmed Saib'i hapisten çıkarttığını kaydetmişti. Şöyle ki, bundan sonra zat-ı padişahî hakkında gazetesiyile dil uzatmamasına dair müdde-i umumi aracılığıyla tenbih ve yemin ettirmiş, 5–10 ay hapis yatacakken İngiliz himayesine mazhar olarak 5 gün tevkif ile kurtulmuştu⁵⁵.

⁵³ "Abdülhamid'in Yeni Bir Tedbiri", *Şura-yı Ümmet Gazetesi*, No: 65, 1 Şevval 1322 [8 Kanun-i Evvel 1904], ss.3-4

⁵⁴ Halûk Y. Şehsuvaroğlu, "Tarihten Sayfalar: Ahmed Saib Bey", *Akşam Gazetesi*, No: 11280, 8 Mart 1950; Ahmed Rıza Bey'e yazdığı mektupta olayı şöyle anlatmaktadır: "Mısır kanunu mucebince hükümdarlara karşı edilen tahkiratın şiddetli cezası vardır. Gazete müdürü altı aydan on sekiz aya kadar hapsolunabilir. Şura-yı Ümmet'in 65. numerosunda münderic makalatın ahkâmını bu kanuna tatbik ettiler. Fakat ahkâmını şiddetle icraya kalkıştılar. Bu cihet bizi kurtardı. Mısır adliye müsteşarı bir İngiliz bendenizi hapisten istetti. Gittim. Evvelce müstantiğe verdiğim ifademini doğru olup olmadığını sorduktan sonra şunları söyledi: Hükümdarları tahkir hususunda Mısır kanunu katidir. Mahkûm olacağınız muhakkaktır. Fakat Lord Cromer dün beni çağırdı. Size söylemek için şurasını tebliğ etti. Ahmed Saib Bey'e tarafımdan söyle, eğer bu zat Şura-yı Ümmet'te bir daha hünkâra karşı elfaz-ı tahkiriye kullanmayacağını namusu üzerine söz verirse bu defa kendisini kurtarırım. Biraz düşündükten sonra bu sözü verdim".

⁵⁵ BOA, YPRK. MK. 20/86, 1322 Za 16 [22.01.1905]. Mısır Fevkalade Komiseri Ahmed Muhtar'ın 22 Ocak 1905 tarihinde Başkitabete gönderdiği şifrede, *tarafımdan vukuu bulan taleb ve Hidiv hazretlerinin arzusuna rağmen Lord Cromer her nasılsa evvelce muhakemeye olan muvafakatdan sarf-ı nazarla dün Ahmed Saib'e badema zat-ı hazret-i padişahî hakkında gazetesiyile zebân-dırâzlık etmemesine dair müdde-i umumi mister Korubet vasıtasıyla tenbih ve yemin ettirerek merkumu mahbusdan çıkartmış ve bu işe memur olan niyabet-i umumiye memurlarından Talat Bey'in işi ciddi tuttuğundan dolayı olmak gerekdir ki başka mahale*

Şura-yı Ümmet'in 19 Şubat 1905 tarihli sayısında "Ahmed Saib Bey'in Mevkufiyeti" başlıklı yazıda da Ahmed Saib'in yaver olarak ilerlemesinin önü açıkken alını açık olmayı tercih ettiğini, O, vatan, millet yolunda hapse girmişken, Muhtar Paşa'nın da onu kendisine rehber görseydi belki bugün vatanın bu halde olmayacağı yer verilmişti⁵⁶.

Ancak daha sonra Paris'e gittiğinde Ahmed Rıza Bey'le aralarında fikir anlaşmazlığı ortaya çıkmıştı. Sami Paşazade Sezai Bey'e 10 Haziran 1906 tarihinde yazdığı mektubunda geçen seneye kadar Ahmed Rıza Bey hakkındaki düşüncelerinin korurken, Paris'te bulunduğu sırada meydana gelen olaylardan fikrinin yanlış olduğunu anlayarak üzgün olduğunu, artık eski gibi gayretle çalışmasının mümkün olmadığını hissederek Şura-yı Ümmet'ten ayrıldığını, en çok da Sezai Bey'den ayrıldığını üzüldüğünü belirtmekteydi⁵⁷.

27 Haziran 1906 tarihinde Mehmet Fazlı Efendi'ye yazılan mektupta Ahmed Saib Bey'in Mısır Şubesi müdüriyetinden ve Şura-yı Ümmet'in tab'i neşrine nezaretten istifasından dolayı görevlendirildiği bildirilmişti. Paris'ten Osmanlı Terakki ve İttihad Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi namına Bahaeddin, Ahmet Rıza, Sezai, Mehmet Ali, Seyyid Mahmud ve Nazım tarafından 20 Temmuz 1906 tarihinde alınan karara göre, Cemiyetin Mısır Şubesi Müdürü Ahmed Saib Bey'in istifasından dolayı cemiyetin fikirlerini

---

tahvil ettirileceği işitilmiştir. Ahmed Saib beş on mah habs ile mahkûm olacağı aşikâr iken İngiliz himayesine mazhar olarak beş gün tevkif ile kurtulmuş olduğu arz olunur.

⁵⁶ "Ahmed Saib Bey'in Mevkufiyeti", *Şura-yı Ümmet Gazetesi*, No: 69, 15 Zilhicce 1322 [19 Şubat 1905] s.1. "Herkes bilir ki Ahmed Saib Bey Mısır Fevkalade Komiseri Ahmed Muhtar Paşa'nın yaveri idi. Binaenaleyh kendisi için terakki yolu açıktı. Fakat Saib Bey terakki yolu değil, alını açık olmayı tercih ile meslek-i himmeti ihtiyar etti. Eğer Muhtar Paşa Mısır Fevkalade Komiserliği'nde olduğu gibi fikir hürriyetinde ve meslek-i himmette Saib Bey'i kendisine rehber ve yaver ittihaz etse idi belki bugün vatan bu halde kalmaz, Osmanlı askerliğinde bir istida-ı teceddüd görüldü... Saib Bey'in vatan ve himmet yolunda girdiği mahbus ise Abdülhamid'de hizmet ve müdâhane yolunda girilen saraylardan elbet daha âli, daha şerefli dir".

⁵⁷ "Bendeniz meslek-i ahrarda çalışmaya karar verdiğim zaman, yani bundan yedi, sekiz sene evvel [1898-1899] kendi başıma Sancak namında bir gazete çıkarıyordum. Sonraları Şura-yı Ümmet heyetine dâhil oldum. Bu kararım, bu heyetin idaresini uhdesine alan Ahmed Rıza Bey'in iktidarı zatısına emin olduğumdan ileri gelmişti. Geçen seneye kadar bu husustaki fikrimi muhafaza ettim. Paris'te bulunduğum müddette orada vukua gelen ahvalden fikrimin yanlış olduğunu anladım. Bu işten meyus oldum, evvelki gayretle çalışmanın mümkün olmadığını hissettim. Şura-yı Ümmet'ten ayrıldığımdan meyus olduğum bir madde varsa o da zatınızdan ayrıldığımdır. Sezai Bey Efendi sizi severim. Sizin için ne kadar fedakârlığa razı olduğumu Allah bilir. Fakat bu iş için affınızı rica ederim" Halûk Y. Şehsuvaroğlu, "Tarihten Sayfalar: Ahmed Saib Bey", *Akşam Gazetesi*, No: 11276, 4 Mart 1950; Ahmed Saib, "İfade-i Mahsûsa", *Sancak Gazetesi*, No: 65, 1 Teşrin-i Evvel 1906, s. 1. Ayrıca bkz. Ahmed Saib, "Mukaddime", *Sancak Gazetesi*, [İstanbul], No:1, 22 Mayıs 1325 [04.06.1909] s. 1.

yayan Şura-yı Ümmet gazetesinin yayımlanmasına ve Cemiyetin Mısır'da olacak tüm işlemlerine nezaret görevi Paris fünun-u siyasiye mektebi mezunlarından ve Osmanlı ordusu sabık erkân-ı harbiye zabıtlarından Ahmed Ferid Bey'e verilmişti. Sami Paşazade Sezai Bey de yazı işlerine nezaretle görevlendirilmekteydi⁵⁸.

Ahmed Saib 1 Ekim 1906 tarihli yazısında ise “...geçen seneden beri gazete ve mesleğe ait hususatta bendenizle heyet meyanında ihtilafü'l-efkâr tevliid ve nihayet bir tarafın çekilmesi icab etti. Bendeniz çekildim. Bugün eski gazetem Sancak'ı tekrar neşre karar verdim” demektedir⁵⁹. İstifasına dair yazı Şura-yı Ümmet gazetesinde ancak 1 Ağustos 1906 tarihli sayısında Cemiyetin Mısır Şubesi Müdürü Ahmed Saib Bey'in istifa etmesinden dolayı Şura-yı Ümmet'in bundan sonra kendisiyle bir ilişkisi olmadığı Cemiyet üyelerine ve okuyuculara bildiriliyordu⁶⁰.

Bunun üzerine, eski gazetesi olan Sancak'ı “Devlet-i Aliyye'de Meşrutaya ve Islahat-ı Umumiye Taraftarıdır” ibaresiyle şimdilik ayda iki kere olmak üzere 1906–1908⁶¹ yılları arasında çıkarmıştır⁶².

İstanbul'da Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesinden biraz sonra çıkan 1 Ağustos 1908 tarihli 71. sayısında yer alan “İfade-i Mahsusa” başlıklı yazıda “Sancak bir sene kadar tatil-i hizmet ettikten sonra bugün yine meydan-ı intişara konuldu. Bu tehirin esbabı karilerimize vakit ve zamanıyla arz edilmiştir⁶³. “Abdülhamit'in Evâil-i Saltanatı”⁶⁴ namıyla bugünlerde meydan-ı intişara koyduğum eser-i acizanemin tahriri buna sebep olmuştur” demektedir ve meşrutiyetin yeniden ilan edilmesinin ardından gazetenin yine eski mesleğine devam edeceğini ancak Kanun-i Esasi resmen ilan edilerek

⁵⁸ Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılâp Tarihimiz ve İttihad Terakki*, Tan Matbaası, İstanbul, 1948, ss. 202–204

⁵⁹ Ahmed Saib, “İfade-i Mahsusa”, *Sancak Gazetesi* No: 65, 13 Şaban 1324 [1 Teşrin-i Evvel 1906] s.1

⁶⁰ “İhtar”, *Şura-yı Ümmet Gazetesi* No: 98, 1 Ağustos 1906, s. 1

⁶¹ Gazetenin 65. Sayısı 13 Şaban 1324 [1 Ekim 1906] tarihli ve 71. Sayısı 4 Receb 1326 [1 Ağustos 1908] tarihini taşımaktadır. 70. Sayısının tarihi 2 Rebiyü'l-evvel 1325 [15 Nisan 1907] olduğundan bir yıldan fazla bir süre gazetenin çıkmadığını görmekteyiz. 65-70. Sayılarında ayda iki kere yayınlandığı belirtilirken, 71. Sayıda şimdilik ayda üç kere neşrolunur denilmektedir.

⁶² 1–10 ile 65–71. sayıların Mısır'da tab' olunduğu 11–27. sayıların Mısır'da Hindiyeye Matbaasında, 29. sayısının Mısır'da Kanun-i Esasi matbaasında, 28,30,31,33,35–49 sayıları ise Mısır'da Matbaa-i Osmaniye'de basıldığı belirtilmiş olup 32, 34, 50–63 sayılarında ise basım yerine ait bilgi bulunmamaktadır. 1–13 sayıları toplam 8 sayfadan oluşan gazete 14. sayısından itibaren 4 sayfaya düşmüştür.

⁶³ Bkz. “Enzar-ı Dikkate”, *Sancak Gazetesi*, No: 60, 18 Receb 1319 [31 Ekim 1901]

⁶⁴ Ahmed Saib, *Abdülhamit'in Evail-i Saltanatı*, Hindiyeye Matbaası, Kahire, 1326

meşrutî bir idare kurulduğundan hükümete elinden geldiğince yardımda bulunacağı sözünü vermektedir⁶⁵”.

1908 inkılâbından sonra İstanbul'a gelen Ahmed Saib, Mısır'da “Sancak” namıyla on yıl boyunca yayınlamış olduğu siyasi, ilmi, fenni, askeri ceridesini bu defa Dersaadet'te yayınlamak üzere 27 Mayıs 1909'da ruhsat başvurusunda bulunmuştu. Kendisinden alınan senette, ruhsat almak için gereken Osmanlı tebaasından olup 30 yaşını tamamlamış, cinayet, hapis ile aleyhine hüküm verilmemiş ve hüsn ü hal sahiplerinden olmak şartlarını taşıdığına dair Askeri doktorlarından Cemal Bey, Cihan matbaası sahibinin ve Kanaat kitapçı İlyas bey şahitlik edip imzaları yer almıştı. Söz konusu gazeteyi ücretiyle mevcut matbaalardan birinde tab' ettireceği belirtiliyordu⁶⁶.

İstibdada karşı hariçte hürriyet ve meşrutiyeti sebat ve metanetle savunmuş olan “Sancak” gazetesinin kurucusu Ahmed Saib Bey tarafından yeniden yayınlanmaya başlanacağına dair bir sayfalık ilan yayınlanmıştı. Söz konusu ilanda, Sancak'ın takip ettiği meslek öteden beri mücadele-i kalemiyeye vakf-ı vücud edenlere ve gerek ikbal ve hayatları pahasına neşriyat-ı hürriyet perveraneyi devr-i meşum şiddetine rağmen izleyen, meşrutiyet ve hürriyete susamış olanlarca bilinmektedir. Meşrutî idare ve ciddi islahat taraftarı olan, gerçeği her şeye tercih eden Sancak'ın içeriğinin yalnız siyasete hasredilmeyerek fenni, edebi ve özellikle de tarihi konuları kapsayacağı ve her gün sabahları yayınlanacağı bildirilmekteydi⁶⁷.

⁶⁵ Ahmed Saib, “İfade-i Mahsusa”, *Sancak Gazetesi*, No: 71, 4 Receb 1326 [2 Ağustos 1908] “Gazetemiz bundan sonra yine eski mesleğini muhafaza ederek ve meslek-i ahrar da sabit-kadem kalır. Şu kadar var ki bugünlerde yani Devlet-i Âliye idaresinde ikinci defa olarak Kanun-i Esasi resmen vaz' olunduğu halde, Sancak eski mesleğinde devam edecek ise de memalik-i mahrusenin ahvâl-i umumiyesi zamanımızda külliyyen tegayyür etmiş bulunduğu cihetle gazetemiz dâhi bi't-tabî meslek-i ahrârî takibindeki bir tarik ittihazına mecbur olur. Şöyle ki: Evveleri gazetemiz hükümet-i Osmaniye ve bilhassa Sultan Abdülhamid'in şahsi idaresinin külliyyen ve katiyyen aleyhinde iken bugünde merkez hükümette bulunan idare, idare-i meşrute olduğundan bu hükümetin niyet ve maksadı halis bulunduğu anlaşıldığı zaman, kendisini şiddetle iltizam ve elimizden geldiği kadar böyle bir hükümete muavenette bulunacağımızı vaad ederiz. Bundan maada karilerimize şu maddeyi dahi arz ederiz ki: Madam ki Padişah-ı hâzır, Kanun-ı Esasiyi ilan etmiştir, bu Padişahın şahsına karşı hürmet beslemeyi dâhi vazife-i mukaddesimizden bilir ve takib-i harekette bu maddeyi hiçbir zaman ehemmiyetten diriğ etmeyeceğimizi dâhi beyan ederiz. Çünkü bizim fikrimizce olan oldu. Bir hükümdarın harekât-ı sabıkası o devletin tarihine aid bir meseledir. Biz, padişahı vekayi-i hâzıra ve müstakbeleden mesul tutarak maziyi tarih-i Osmaniye bırakmak taraftarı ve bu husus bundan sonra Fırka-yı Ahrâr için en muvaffak tarik olduğunu tercih edenlerdeniz”.

⁶⁶ BOA, ZB 333/25, 1325 Mayıs 14 [27 Mayıs 1909] tarihli dosya ve eklerinde 15 seneden beri Mısır'da Sancak namıyla neşrettiği ifade edilmekteyse de ilk sayısı 1899 yılına aittir.

⁶⁷Hakkı Tarık Us Koleksiyonu Süreli Yayınları, No:1072.

Sancak gazetesini İstanbul'da İkbâl-i Millet Matbaasınca günlük olarak yeniden çıkarmaya başlamıştır ancak elimizde sadece üç nüshası mevcuttur⁶⁸. İlk sayısında İmtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü olarak Ahmed Saib adı yer alırken, 3 ve 4. sayılarında “Kaplanzade: Ahmed Saib” denilmiş, İdarehane olarak Sirkeci'de tramvay caddesinde 89 numero verilmişti⁶⁹.

Gaye-i amâli olan İnkılâbın [1908] ardından, merkez-i hilafet ve saltanatta efkâr-ı umumiyenin pişgâh-ı takdirine arz-ı hizmet etmek niyetindedir. *Evvelce, millet-i necibeyi Osmaniyenin hukuk-ı magsube ve menhubesini, meşrutiyet ve meşruasını istirdada nasıl mekîn ve metîn bir emel-i saf, ne derece azm ve sebat ile çalışmış ise bundan sonra o hukuk-ı mukaddeseyi müdafaa ve muhafazaya, teyid-i meşrutiyete yine bütün mevcudiyet ve kuvvetiyle fedakârâne çalışacaktır. 'Sancak' idare-i meşruta ve islahat-ı ciddiye taraftarıdır. Hanedan-ı Osmanîye riayet ve hürmeti vazife-yi müselleme bilir. 'Sancak' evvelce hükümet-i Osmanîye ve bi'l-hassa Hamidiyenin şiddetle aleyhtarı olduğu kadar şimdi de hâl-ı hazır idare-i meşruta ve hükümet-i adilesinin niyet ve maksad-ı halis bulundukça onu cidden iltizam edecektir. 'Sancak' bî-taraf bir gazetedir. Hakikatten başka hiçbir şeye tarafgir olamaz*.⁷⁰

17 Haziran 1909 tarihli Zabtiye kaydında İkbâl-i millet namıyla tesis edilen matbaada Bahaddin Said Bey'in mesuliyeti altında ruhsat-ı resmiye olmaksızın “Sancak” namıyla bir gazetenin neşredildiği belirtilmekteydi. 19 Haziran 1909 tarihli yazıya göre, Bahaddin Bey'den durum sorulduğunda adı geçen matbaanın daha önceden Hüseyin Enver adında biri tarafından ruhsatla küşat edildiğini ve bu kere de kontratla kendisine devredildiğini belirtmişti. İstanbul Polis müdürlüğünce, merkez komiserliğinden alınan jurnale göre, henüz ruhsat alamamış ise de matbuat nizamname-i cedidinin tasdikine kadar adı geçen gazeteyi tab etmek üzere kendisine matbuat idaresince müsaade edilmişti. Ruhsatsız matbaa kuranların matbaalarının kapatılması ve sahiplerine para cezası verilmesi gerektiğinden ona göre işlem yapılması gerektiği belirtiliyordu⁷¹.

⁶⁸ MİL 1956 SC 92 I,1, 23 Mayıs 1325 [05 Haziran 1909] (Günlük) olarak kayıtlıdır. 15 Cemaziye'l-Evvel 1327 [23 Mayıs 1325] No:1, Sene:1, Cumartesi (İstanbul). Sancak'ın I, 1,3–4, 23, 25–26 Mayıs 1325 tarihli sayıları ise İBB Atatürk Kitaplığı Belediye Kütüphanesindedir.

⁶⁹ *Sancak*, [İstanbul] No: 3, 25 Mayıs 1325 [07.06. 1909] s. 1; *Sancak*, [İstanbul] No: 4, 26 Mayıs 1325 [08.06.1909]

⁷⁰ Ahmed Saib, “Mukaddime”, *Sancak* [İstanbul], No: 1, 22 Mayıs 1325 [04.06.1909] s. 1.

⁷¹ BOA, ZB 334/30, 1325 Haziran 08 [21.06.1909].

Bigalı Said Bahaddin Efendi 11 Temmuz 1909 tarihinde matbaacı Enver Efendi'nin İkbâl-i Millet matbaasında bulunan alet ve edevatı satın aldığından ve orada sanatını icra edeceğinden ruhsat almak üzere başvurmuştu. 20 Temmuz 1909 tarihli şehadetnamede, Biga'da ticaretle iştiğal ederek üç ay önce Dersaadet'e gelerek 28 Mayıs 1909'da Enver Bey'den matbaayı satın aldığı, şimdiye kadar hiçbir gün sui-i hâli görülmediği gibi hüsnü hâl sahiplerinden bulunduğu dair Osmanlı gazetesi tahrir heyetinden Celaleddin ve *Tarih-i Osmanî Heyet-i Aliyesi Azasından ve Sancak Gazetesi* Sahib-i İmtiyazı Ahmed Saib Bey'in imzaları yer almaktaydı⁷².

Ruhsat alamadığını, gazetenin yayına devam etmediğini elimizde sadece üç nüshasının bulunmasından dolayı söyleyebiliriz.

4. Bursa ve Konya İskân-ı Muhacirîn Memurluğu Görevleri (1914–1915)

Bir Kafkas göçmeni olan Ahmed Saib, Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a gelmiş ancak beş yıl boyunca isteğine rağmen herhangi bir göreve atanamamış açıkta kalmıştı. Tercüme-i hâlinde belirttiğine göre 1914 [R. 1330] yılının Bursa ve Konya iskân-ı muhacir memurluğu görevine getirilmişti.

Dâhiliye Nazarı'nın imzasını taşıyan 04 Şubat 1914 tarihli belgede, "*Hüdavendigâr vilayeti iskân- ı muhacirîn memuru Emin Bey'in başka bir memuriyete tayin kılınmak üzere hizmetinden afvile yerine siivari zabıtlığından müsta'fi ve vaktiyle vilayet-i müşarünileyhada ve bilhassa Eskişehir Çiftelerde hayli senelerden berü istihdam edilerek bu gibi vezâifin ifasına kifâyeti anlaşılan Ahmed Saib Bey'in tayini...*" uygun görülmüş, 10 Şubat 1914 tarihinde söz konusu görevine dair İrade çıkmıştı⁷³.

Hüdavendigâr Valisinin yazısına göre 16 Şubat 1914'ten 17 Temmuz 1914 tarihine kadar aylık 1500 kuruş maaşla Bursa Muhacirîn Müdiriyyetinde istihdam edilmişti.

Dâhiliye Nazarı'nın imzasıyla 1 Temmuz 1914 tarihinde Hüdavendigâr ve Konya vilayetlerinde muhacirlerin iskânının miktarları ve ehemmiyeti göz önüne alındığında bu görevde ehemmiyet ve tecrübesi olan Konya memuru Tevfik Bey'in Hüdavendigâr'a ve Ankara'da memur olan Yusuf Ziya Bey'in Konya'ya ve Hüdavendigâr memuru olan Ahmed Saib Bey'in

⁷² BOA, ZB 335/62, 1325 T 12.

⁷³ BOA, İ. DH 1509/1332 Ra 17, 1332 Ra 14 [10.02.1914]

de Ankara'ya nakilleri uygun görülmüş ve 4 Temmuz 1914'te İrade çıkmıştı⁷⁴.

Dâhiliye Nezareti'nin ilgili yazısında ise Bursa'da görev yapmaktayken 04 Temmuz 1914'te Ankara muhacirîn memurluğuna tayin edilmişse de vazifesine başlamadan önce ayrıldığı yapılan yazışmalardan anlaşılmıştı. Tercüme-i hâl evraklarında da Ankara'da çalıştığından bahsetmemiş olması bunu doğrulamaktadır.

Dâhiliye Nazırı vekilinin imzasıyla 16 Ağustos 1914 tarihinde Konya vilayet-i iskân-ı muhacirîn memurluğuna naklolunan Ankara vilayeti iskân-ı muhacirîn memuru Yusuf Ziya Bey'in görülen lüzum ve yazışmalar üzerine Ankara memurluğu görevini sürdürmesi uygun bulunmuştu. Ankara memurluğuna atanan Ahmed Saib Bey'in de Konya iskân-ı muhacirîn memurluğuna nakli uygun görülerek 18 Ağustos 1914'te İrade çıkmıştı⁷⁵.

Konya Valisinin yazısına göre de aylık 1500 kuruş maaşla 26 Ağustos 1914'te Konya Muhacirîn Müdüriyetinde vazifesine başlamış ve 04 Mayıs 1915'te ayrılmıştı.

Konya'daki görevinde çalışmalarından dolayı takdir edilerek övülmekteydi. Şöyle ki 14 Ocak 1915 tarihinde Konya iskân-ı muhacirîn memurluğu görevindeyken Konya merkez kazasındaki mevcut muhacirîn masrafları 170.327 kuruş 35 paradan Ahmed Saib Bey'in idaresi zamanında yine aynı muhacirîn mevcut olmakla birlikte masraflar 80.846 kuruş 35 para'ya düşmüştür. Aradaki fark Ahmed Saib'in gayreti ve hüsnü hizmeti olarak görüldüğünden takdiren mazbata verilmişti. Mazbatada Meclis-i İdareden iki üye, Nafia Ser-memuru, Ziraat müdürü, sıhhiye müdürü, Defter-i Hakâni müdürü, Defterdar ve Komisyon reisi adına Hacı Es-Seyyid Ahmed Emin'in isimleri yer almaktadır⁷⁶.

Yine Konya'da görev yaptığı dönemde, Şerif Ferid imzası ve Magduriyet-i Siyasiye Tedkik Komisyonu mührüyle 18 Mart 1915 tarihinde, Ahmed Saib Efendi'nin magduriyet-i hakikiye-i siyasiyyeden ve hüsnü hâl ashabından olduğu icra edilen tahkikat ve tedkikattan anlaşılmış ve yüzbaşılıktan tardı olan 30 Nisan 1900'den meşrutiyet'in ilanı tarihi olan 23 Temmuz 1908'e kadar firaren geçirdiği zaman, kanun gereği hizmet süresine eklenmişti.

⁷⁴ BOA, İ. DH 1509/1332 Ş 15, 1332 Ş 10 [04.07.1914]. Her iki sicil dosyasında da yer alan hizmet sürelerini belirten cetvelde 09 Temmuz 1914'ten 18 Ağustos 1914 [26 Haziran 1330'dan 5 Ağustos 1330] tarihine kadar 1 ay 10 günlük sürede 1500 kuruş maaşla nakledildiği ifade edilmektedir.

⁷⁵ BOA, İ. DH 1509/ 1332 N 25, 1332 N 26 [18.08.1914].

⁷⁶ Takdiren verilen mazbatanın tarihi 1 Kanun-i Sâni 1330 [14.01.1915].

Karargâh-ı umumi istihbarat şubesi müdürü Erkan-ı Harbiye binbaşısının imzasıyla 05 Şubat 1915 tarihinde emniyet-i umumiye müdüriyetine gönderilen yazıda *mezunen İstanbul'da bulunmakta olan Konya vilayet-i iskân-ı muhacirîn memuru Ahmed Saib Bey'in her hususca şayan-ı itimad olub olmadığıнын ve Erzurum vilayetinde bir ilişiği mevcut olup olmadığıнын bir suret-i mahremanede tahkikiyle serian cevab verilmesi istenmişti*. Erzurum Vilayetine 08 Şubat 1915'te şifre gönderilerek durum sorulmuş, 12 Şubat 1915'te Erzurum Valisinin şifresi alınarak istihbarat ikinci şubesi müdürlüğüne, *Konya Vilayeti iskân-ı muhacirîn memuru Ahmed Saib Bey'in Erzurum'da bir ilişiği olmadığı ve kendisinin her cihetle şayan-ı itimad bulunduğu yapılan tahkikattan anlaşılmıştı*⁷⁷.

İşin ilginç yanı bahsettiğimiz kayıtlara göre, mazbatayla gayretli çalışmalarından dolayı takdir edilen, ardından hüsn ü hâl ashabından olduğu ve gerçekten de mağduriyet-i hakikiyye-i siyasiyyeden olduğu yapılan incelemeler sonucu ortaya konulan ve her açıdan güvenilir bir kimse olarak nitelendirilen Ahmed Saib, aradan 2,5 ay geçince çıkan İrade de “iktidarsızlığından” dolayı görevden alınmıştı.

03 Mayıs 1915 tarihli Dâhiliye Nazırı'nın yazısında “*muamelat-ı iskâniyyenin hüsn ü tedvir ve icrasına kâfi ehemmiyet ve faaliyeti haiz olmadığı cihetle şimdiye kadar vazife-i memuresinde bir mevcudiyet gösterememiş olan Konya vilayeti iskân-ı muhacirîn memuru Ahmed Saib Bey'in lüzümü azl ve tebdili evvel ve ahir vilayet-i müşarünileyhadan işar kılınmış ve mevsim-i inşaat olmak hasebiyle iskân muamelesi pek ziyade ehemmiyet kesb ederek mezkûr memuriyetin muamelat-ı iskâniyyeye vâkıf faal ve muktedir bir kimseye tevdiye lüzum ve zaruret hâsıl olmuş olduğundan mumaileyhin azli...*” uygun görülmüştü. 04 Mayıs 1915 tarihinde çıkarılan İradede *Konya vilayeti iskân-ı muhacirîn memuru Ahmed Saib Bey iktidarsızlığına binaen azl olunmuştu*⁷⁸.

5. Tarih İlmiyle İlgili Görüşleri

Celal Nuri İleri'nin başkanlığında haftalık olarak yayınlanan Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası'nda dört sayı halinde “Mükemmel ve Muntazam Bir Osmanlı Tarihi Nasıl Yazılmalıdır?” sorusuna yanıt aradığı yazıları⁷⁹ Tarihe

⁷⁷ BOA, DH. EUM. 1. Şube 14/16 1333 R 9 [24.02. 1915]

⁷⁸ BOA, İ. DH 1513/ 1333 C 25, 1333 C 19 [10.05.1915]

⁷⁹ Ahmed Saib, “Rehber-i Müverrihin: Mükemmel ve Muntazam Tarih-i Osmanî Nasıl Yazılır-I-IV?”, *Edebiyat-ı Umumiyye Mecmuası* (Haftalık Siyasi, Edebi, İlmi Gazatedir), Numero: 92, Cilt: 5, Sene: 3, 2 Teşrin-i Sani 1918, ss. 1110–1112; 93, Cilt:5, Sene: 3, 4 Safer 1337 Cumartesi 9 Teşrin-i Sani 1918, ss. 1117–1123; Numero: 94, Cilt: 5, Sene: 3, 11 Safer 1337 Cumartesi, 16 Teşrin-i Sani 1918, ss. 1133–1135; Numero: 95, Cilt: 5, Sene: 3, 18 Safer

ve kaynaklarına bakış açısını ortaya koyması bakımından önemlidir. Tarihin nasıl yazılması gerektiği ve amacının ne olduğuna dair Eski Yunan'dan beri olan bazı tartışmalardan bahsettikten sonra, bu ilimde özellikle Fransız İhtilalinden sonra yüksek bir seviyeye ulaşarak yeni usullerin ortaya konulduğunu belirtir.

Geçmişte vakanüvislerin yani kronik yazarlarının izlediği yolun yani teracim-i ahval ve olayların birbiri ardına takibinin terk edilerek şüphecilik hareketiyle gelişen ve eldeki verileri sorgulamaya dayanan akılcı bir usulün geliştiği görüşündedir. Bu akılcı yöntem, sadece eldeki verileri sorgulamakla kalmaz aynı zamanda aklî ölçülere göre yazılan tarihlerin bile bir olay hakkında verdiği bilgilere güvenmeyerek, söz konusu olayı tarihçinin bizzat görüp görmediği, görmüşse kendisinin bir ilgisinin olup olmadığı, olayı aktaran diğer belgelerin ciddi olarak incelenmesiyle ortaya koyma çabasını öngörür.

Tarihçilerin Umumî tarih yazmaktan daha çok tarihin bir kısmıyla ilgili çalışmalara ağırlık verdiklerini belirtir. Oysa bizde henüz her açıdan mükemmel ve muntazam bir şekilde yazılmış Osmanlı tarihi meydana getirilememiştir. Hammer'in Tarihi'ni bazı açılardan eleştirmek mümkünse de, onun dışında, tarih ilminin ulaştığı seviyeye göre ortaya konulan ilkelere göre bir Osmanlı tarihinin yazılmadığı görüşündedir.

Tarihçinin sahip olması gereken özellikler olarak da doğu dillerinin dışında en az bir iki Avrupa dili bilmek şarttır. Osmanlı tarihçisinin kullanabileceği kaynaklar: hükümetin elindeki resmi evrak, devlet büyüklerinin veya şahısların kişisel yazışmaları, Battal Gazi ve Köroğlu gibi edebiyata dair eserler, yabancı elçilerin raporları, seyahatnameler, kitabeler, mezar taşları, sikkeler ve milli şarkılarımızdır.

Hükümetin hazine-i evrakında, eski mahkemelerde, resmi dairelerde, nezaretlerde ve Babıali hazine-i evrakıyla evkaf nezaretindeki resmi yazılar aracılığıyla yeni kaynaklar keşfederek bilinen tarihi olayların başka bir açıdan değerlendirilmesi mümkün olabilir. Anadolu ve Rumeli'de ağızdan ağız dolaşan tarihi olaylarla ilgili "milli şarkılarımız" çok önemli bir kaynaktır. Yaşlı insanların yavaş yavaş vefatlarıyla zayıflayan bu kaynak, bir an önce belirlenerek yok olma tehlikesinden kurtarılmalıdır.

1337 Cumartesi 23 Teşrin-i Sani 1918, ss. 1149–1155. Ayrıca bkz. Ali Ertuğrul, "Rehber-i Müverrihîn: Mükemmel ve Muntazam Târih-i Osmânî Nasıl Yazılır?", *İstem*, Yıl:1, Sayı: 1, 2003, ss. 203-223.

Tarihçi bir sanatkâr gibi önce ileriye sürdüğü fikrin doğruluğunu kanıtlayan ikna edici deliller bulmalı ve bunları yerine ve mahirane surette birleştirmelidir. Vakanüvislikten öteye geçmek için sadece basit ama abartısız şekilde yazmakla yetinmemeli, maharetini, bilgisinin genişliğini, akıl ve iktidarını kullanabileceği “tenkidi” bir tarih yazmalıdır.

Tarihte büyük nam salmış ve sevilen kişilerin sihrine kapılmamalı, olumsuz yönlerini de çekinmeden söylemeli. Çünkü tarihçi, bu dünyada evliyalar olmadığını ve bu kişilerin de insan olduklarını, hata yapabileceklerini bilmelidir. Tarihçi “mucid”e benzer. Olmayan hikâyeyi uyduran anlamında değil, var olan olayları her yönüyle inceleyip kendi hislerini de okuyucuya yansıtmaktır. Bunun için tarihçinin geniş bir fikir ve hayal gücüne sahip olması gerekir. Mükemmel bir “teşrihçi” de olması gereken tarihçi, olayın sebepleri, doğal zorunlulukları, sebep olanların ahlak ve vasıflarını teşrih edebilme yeteneğine de sahip olmalıdır. Olaylardaki rastlantıları ve insan olmanın gereği ortaya çıkan özellikleri ayırabilmek önemlidir. Bu şekilde kaleme alınacak tarihin nasıl bir yöntemle yazılması gerektiğini açıklar.

Meşrutiyet döneminde Tarih Encümeni'nin oluşturulmasını ve faaliyetlerinin devamı önemlidir. Ona göre, Encümen'in atıl kalmasının sebebi: Kuruluşunda beklenen amacın yanlış belirlenmesidir. Şöyle ki: mükemmel bir Osmanlı tarihini vücuda getirmek görevi, bu tür kurumların doğasına aykırı bir istektir. Avrupa'daki benzerleri gibi, tarih ve eserler yazmak görevi olmamalı, yazılacak eserlere belgeler toplamak olmalıdır. Arşiv belgelerini değerlendirmek ve incelemek için izin almak, kütüphaneler kurmak gibi tarihçilerin işini kolaylaştırıcı faaliyetlere önem verilmelidir. Halkın yararı için kurulan bu gibi kurumlar sivil girişim olmalı ki onun bunun teveccüh ve taraftarlığını kazanmak zorunda kalınmamalıdır. Böyle bir kuruma üye olmak Osmanlı tarihi alanında az çok çalışan ve eserler veren herkesin hakkı olmalıdır. Encümen'in ikinci sorunu: Kurulduğundan beri heyetin ne ile meşgul olduğu tam olarak anlaşılamamıştır, bu açıdan kendini acilen asli görevi olan devletin hazine-i evrakını tanzim ve tasnif etme işine vermelidir.

6. Darülfünun Rusça Muallimliği Görevi (1915–1918) ve Katıldığı Konferanslar

Konya muhacirün memuriyetinden ayrılmasından altı ay sonra 10 Kasım 1915 [28 Teşrin-i Evvel 1331] tarihinde Darülfünun Edebiyat Fakültesi Rusça muallimliğine 2000 kuruş maaşla tayin olunmuş, ertesi gün ise başlamıştır. Bu göreviyle ilgili kaynaklardan ulaşabildiğimiz bilgilerimiz oldukça sınırlı olmakla birlikte, bu sürede 1916'da Milliyetler Birliği'nce

Lozan’da yapılan “Mazlum Halkların 3. Kongresi” için Lozan’a ve 1917 Stockholm Barış Konferansı” için Stockholm’e gitmişti. Mayıs ayının sonundan 10 Kasım’a kadar Hollanda-İskandinavya Komitesinin “ayrı ayrı konferansları” gerçekleştirmiş ancak resmi olmayan Barış Konferansı gerçekleştirememişti⁸⁰.

27–29 Haziran 1916’da İsviçre’nin Lozan şehrinde gerçekleştirilen Lozan Milliyetler Konferansına Teşkilat-ı Mahsusa tarafından Yusuf Akçura ile gönderilen grup içinde Ahmed Saib Bey de yer almaktaydı⁸¹. 22 Haziran 1916 tarihli arşiv belgesinde, İsviçre’de yapılacak kongreye gidecek olan Darülfünun müderrislerinden Ahmed Saib ile Darü’l-muallimin muallimi Aziz Bey’e izin verilmeden önce yapılacak kongreyle ilgili Harbiye nezaretine bilgi verilmesi istenmekteydi⁸².

Bu katılımlarını 28 Temmuz 1914’te başlayan ve 11 Kasım 1918’de sona eren I. Dünya Savaşı’ndaki gelişmeler bağlamında değerlendirmek yerinde olur. I. Dünya savaşında Kafkas Cephesinde 1916 yılında Şubat, Mart, Nisan ve Temmuz aylarında sırasıyla Erzurum, Bitlis, Muş, Trabzon ve Erzincan’ın Rusların eline geçmiş ve Ağustos ayında Bitlis ve Muş’un geri alınmıştı. Rus ordusunun Kafkas cephesindeki bu ilerleyişi sırasında 27-29 Haziran 1916’da Lozan’da yapılan Milli(ye)tlar Konferansı’na katılmıştı.

Rusya’da 1917 Mart ayında Çarlık rejimine karşı başlayan ayaklanma Kasım ayında Bolşevik rejiminin kurulması ve 1918 Ocak ayında Rus ordusunun dağılması ile sonuçlanmıştı. Rus ordusunun çekilmesi üzerine, boşalttığı alanlarda Batı Ermenistan Geçici Hükümeti ilan edilmişti. Ancak Türk ordusu karşısında tutunamayarak dağıldılar ve böylece Erzincan, Trabzon, Erzurum, Van geri alındı. Mart 1918’de Brest-Litovsk Antlaşmasıyla Rusya savaşta kazandığı toprakları terk ederek 1878 öncesi sınırlarına dönmeyi kabul ediyordu. Bu sırada Tiflis’te kurulan Trans Kafkasya Cumhuriyeti’nin direnmesi üzerine ileri harekâta geçen Türk ordusu, Oltu, Ardahan, Batum, Gümrü ve Nahcivan’ı aldı. Eylül 1918’de Kafkas İslam ordusu Bakü Muharebesini kazanarak Bakü’ye girdi ve Ekim başında da bir Türk müfrezesi Dağıstan’da kontrolü ele aldı. 30 Ekim

⁸⁰ 1917 Stockholm Konferansıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hilda Marie Meynell, “The Stockholm Conference of 1917”, *International Review of Social History* 5 (1960), ss.1-25. <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/S002085900001528>

⁸¹ Ahmed Saib Bey’in Fransız Dışişleri Arşivi’nde bulunan bir rapora göre III. Milliyetler Konferansına katıldığı ifadesi için bkz. François Georgeon’un *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876–19135)*, çev. Alev Er, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, 2. Baskı, ss. 199–201.

⁸² BOA, MF. MKT, 1216/66, 20 Ş 1334, [22 Haziran 1916].

1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi uyarınca Türk ordusu işgal ettiği Kafkasya topraklarını bırakarak 1914 sınırına geri çekildi. Kasım 1917’de Stockholm’de yapılması planlanan Barış Konferansı için Kafkasya delegesi olarak giderek orada konuşma yapması ancak Barış Konferansının gerçekleş(e)memesi de bu dönemde anılması gereken önemli olaylardan biridir. Mondros Mütarekesinin imzalanmasından 28 gün sonra Kasım 1918’de Ahmed Saib vefat etmiştir.

6.1. 1916 Mazlum Hakların 3. Kongresi ya da Lozan Mill(iyetler Konferansı

1915 yılında Yusuf Akçura, Azeri Hüseyinzade Ali, Kırım Tatar Mehmed Esad Çelebizade ve Buharalı Mukimüddin Beycan Bey’le birlikte, Rusya’da sakin Türk ve Müslüman kavimlerin beşeri, milli ve dini haklarını savunmaya çalışmak üzere idare merkezi İstanbul’da olan “*Rusya’da Sakin Müslüman Türk-Tatarların Haklarını Müdafaa Cemiyeti*”ni kurmuştu.⁸³

Komite üyeleri Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve İsviçre’de davaları adına katılımda bulunmuşlardı. Büyük başarıları olarak 1915’te Alman yayınevlerinde Rusya’yı kınayan bir broşür yayınlandı.

Bir yıl sonra Haziran 1916’da Yusuf Akçura “*Mazlum Halkların 3. Kongresi*” [The Third Congress of Oppressed Peoples] için yola çıktı. Milliyetler Birliği’nce [Union des Nationalités] desteklenen ve tarafsız İsviçre’nin Lozan kentinde toplanan Kongre, Rus İmparatorluğu’ndaki ve başka yerlerdeki küçük ulusların yaşadıkları haksızlıkları kınamak adına temsilcileri için nadir bir uluslararası forum oluşturmuştu. Akçura için de Rusya Tatarları adına konuşmak gibi ideal bir fırsat yaratmıştı. Reynolds, Kongre 27 Haziran’da açıldığında Akçura’nın henüz gelmediğini, Bulgaristan-Sofya’da yolda kaldığını belirterek: “Her şeyi göze alarak telgraflar çekiyor, şehir merkezinden tren istasyonuna gidip gelerek beyhude çabalarla seyahatini tamamlamaya çalışırken, Teşkilat-ı Mahsusa’ya hala bir pasaport almadığı için Bulgaristan’dan çıkamadığından şikâyet ediyordu. Sonunda bir pasaport alarak Kongrenin üçüncü ve son gününe yetişmişti” diyor.

Keleşyılmaz’ın makalesine göre, 1916 Lozan Mill(iyetler Konferansı’na Teşkilat-ı Mahsusa tarafından Yusuf Akçura’nın da içinde yer aldığı önemli bir grup gönderilmişti. Nihai olarak Lozan’a gidecek olanların “hareket

⁸³ Michael A. Reynolds, *Shattering Empires: The Clash and Collapse of Ottoman and Russian Empires 1908-1918*, Cambridge University Press, Cambridge; New York, 2010, s. 129; Vahdet Keleşyılmaz, “Teşkilat-ı Mahsusa, Yusuf Akçura ve 1916 Lozan Milliyetler Konferansı”, *Türkler*, 18. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.460.

etmeleri” şeklinde kırmızı kalemle bir derkenar yer alan belgede “Ahmed Saib Bey, Said Tahir Efendi, Tevfik Nureddin Bey, Mükimüddin Bey, Mehmed Safa, Yusuf Akçura, Aziz Bey ve Kamil Beyefendi”nin isimleri yer almıştı. Balkan treniyle Sofya’ya kadar gidecekler, aynı trenle Münih’e kadar gitmelerinin sağlanması için girişimde bulunulacaktı. Yusuf Akçura seyahatleri sırasında bilgi vermek ve karşılaşılan güçlüklerin halledilmesini sağlamak amacıyla o dönemde Teşkilat-ı Mahsusa’nın başında bulunan Ali Başhamba ile yazışmıştı. Konferans’ın başladığını ise 27 Haziran 1916 tarihinde kaleme alınıp “Muhterem Ali Beyefendi’ye” hitabıyla başlayan mektubunda “24’ünde Lozan’a geldik. Konferans 27’sinde yani bugün saat 10.00’da başladı” sözleriyle Reynolds’tan farklı bilgi vermektedir⁸⁴.

Kazan Tatarları adına yaptığı konuşmasında mevcut Rus hükümetinin politikalarını özellikle Tatar dilini yok etme çabalarını eleştirmişti. Eğer Kazan Tatarlarının arzu ettikleri kültürel otonomi kabul edilirse, onların kültürel başarılarından tüm insanlığın yararlanabileceğini belirtiyordu⁸⁵.

Akçura’nın Mazlum Halkların Kongresi’ne katılımı Pan-Türkçü ya da Pan-İslamcı çabaların doğası ve derecesi hakkında bize bilgi verdiği için önemlidir. Bununla birlikte, faaliyetleri I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı hükümetinin yüksek önceliğinde bulunmuyordu. Zamanında bir pasaport elde edemediği gibi büyük bir tahsisata da güvenemiyordu. Konferans’taki beyanından hükümetin sıkıntısının tesadüfi olduğu sonucunu çıkarabilir. Rusya’daki tüm Müslüman ve Türkler adına değil sadece Kazan Tatarları adına konuşmuş ve sadece kültürel otonomi istemişti. İsyân, bağımsızlık ya da diğer Müslümanlar ya da Türklerle birlikte siyasal birliğin kurulması yönünde çağrıda bulunmamıştı. Taleplerinin ılımlı doğası şartların ona dayattığı sınırlarla açıklanamaz. Lozan’daki konuşmacılar ateşli konuşmalar yapma konusunda serbestti ve bazıları bunu yaptı da. Kuzey Kafkasya’dan iki temsilci 1834’ten 1859’a Emperyal Rusları defetmek için Kuzey Kafkasya dağlılarını toplayan efsanevi Dağıstanî Şeyh İmam Şamil’in direnişinin yeniden canlandırılması çağrısında bulunmuştu.⁸⁶

Akçura’ya göre konferansa iştiraktan çıkan netice sırf propagandadan ibaret olup Rusya’da sakin Müslümanların milliyetleri, mezuniyet dereceleri, gasp edilen hakları, mağdur vaziyetleri, maksat ve emellerinin bazı cihetleri Avrupalılara ve Amerikalılara anlatılmıştı⁸⁷.

---

⁸⁴ Vahdet Keleşyılmaz, a.g.m., ss. 460-461.

⁸⁵ Michael A. Reynolds, a.g.e., s. 129.

⁸⁶ Michael A. Reynolds, a.g.e., ss. 129-130.

⁸⁷ Vahdet Keleşyılmaz, a.g.m., s.463.

6.2. 1917 Stockholm Barış Konferansı

Birinci Dünya Savaşı'nda kritik bir yıl olan 1917'de çeşitli milletlerden ve siyasal görüşlerden sosyalistler kalıcı bir barış için tarafsız bir ülkede toplanacak bir barış konferansı planlamışlardı. Bu girişime resmi olmayan diplomaside oldukça ilgi gösterilirken, hükümetler genel olarak şüpheyle yaklaşmışlardı. Konferans gerçekleşmedi ancak en azından niyet barışa dair düşünceleri daha somutlaştırdı. Uluslararası sosyal demokratların 1917'de Stockholm'de Barış Konferansı organize etme girişimleri kayda geçti. Dr. Martin Grass Hollanda-İskandinavya organize komitesinin belgeleriyle dünyanın her bir tarafından davalarını savunmak için Stockholm'e gelen delegelere ait belgeleri, basın açıklamaları ve toplantı zabıtlarını bir araya getirdi⁸⁸.

Osmanlı arşivindeki 06 Eylül 1917 tarihli belgeye göre, Ahmed Saib Efendi ve Urdu lisanı müderrisi Mehmed Abdü'l-cabbar Hayri Efendi'nin memuriyet-i mahsusa ile Stockholm'e bir ay süre için gitmelerine ancak teşrin-i evvel başında görevlerinin başında isbat-ı vücud etmeleri şartıyla izin verilmişti⁸⁹.

Ancak 19 Eylül 1917 tarihinde hâlâ yola çıkmadıklarını, Mehmed Abdü'l-cabbar Hayri Efendi'nin yazısından anlıyoruz. Söz konusu yazıda, "Mahkûm ve mazlûm milletin hakları müdafaa ve bize karşı reva görünen mezalim ve azablarının neşri için memuriyet-i mahsusa ile çakerinize Stockholm'e i'zami müsaade ve lüzum görülmekte olduğu" belirtiliyor, önümüzdeki cumartesi gününün belirlendiğini, ancak verilen bir aylık sürenin Teşrin-i Evvel'in başlarında bitiyor olmasından dolayı İstanbul'dan ayrıldığı günden itibaren başlatılmasını istirham ediyordu.⁹⁰

Ahmed Saib Kafkasya delegesi olarak 10 Kasım 1917'de İslam Heyetleriyle Hollanda-İskandinav ve Rus komitesi toplantısında gerçekleştirdiği konuşmasını şu sözlerle sonlandırıyor⁹¹:

⁸⁸ <http://www.socialhistoryportal.org/stockholm1917> ve

<http://www.socialhistoryportal.org/stockholm1917/documents/111670>

⁸⁹ BOA, MF. MKT, 1229/17, 19 Za 1335 [06 Eylül 1917]. 10 Kasım 1917 tarihinde İslam heyetleriyle Hollanda-İskandinav Rus Komitesi toplantısında Kafkas halkı için Prof. Ahmed Saeb, Hintliler için Prof. Cabbar Prof. Sattar, Faslılar adına Şeyh Muhammed Atabi, Tripoli ve Bingazi için Yusuf Şitvan, Şeyh Muhammed Salih Şerif, Tunus ve Cezayir için Şeyh İsmail Es-Safahi, Şeyh Salih Şerif Et-Tunusi, Türkistan adına Şeyh Abdül-aziz'in isimleri yer almıştı. Stockholm Konferansı belge koleksiyonunda Doc. No: P/75a dışında başka ek kaynaklarca teyit edilememektedir.

Bkz. <http://labourhistory.net/stockholm1917/documents/p75.php> ve Belge için bkz. <http://www.socialhistoryportal.org/stockholm1917/documents/111670>

⁹⁰ BOA, MF. MKT, 1299/17, 19 Za 1335 [06 Eylül 1917].

⁹¹ <http://labourhistory.net/stockholm1917/documents/p75a.php>

“Böylece, bir bir saydığım bütün bu nedenlerden dolayı ve hatta başka nedenlerden dolayı susturulduğum, bu talihsiz ulusun bir delegesi olarak, bütün ülkelerin liberal beylerinden, özgürlüğünü ve bağımsızlığını elde etmek için yeteri kadar olgunlaşmış olan bu ulusun boyunduruk altından kurtarılmasına, özerk bir hükümet kurmasına ve işlerini kendi başına yönetmesine yardımcı olmak için bize yardımda bulunmalarını istiyorum.

İnsanlık, bu ulusun da özgür ve bağımsız uluslar birliğinde yerini almasını, ilerleme ve medeniyet yolunda mutlu seleflerinin izlerini takip ederek yürüyebilmesini istiyor”.

Stockholm’e giderek Kafkas delegesi olarak yaptığı konuşma, İsveç milli kütüphanesinde yer almaktadır⁹².

Rusya’da Çarlık rejiminin yıkıldıktan sonra, 11 Mayıs 1918’de Birleşik Kafkasya Cumhuriyeti resmen kurulmuş ve hukuki olarak Osmanlı İmparatorluğu, Almanya, Azerbaycan ve Gürcistan Demokratik Cumhuriyetleriyle Kuban Halk Cumhuriyetince tanınmıştı.

Başkumandan vekili ve harbiye nazırı imzasıyla 26 Mayıs 1918’de yazılan yazıda, Darülfünun muallimlerinden ve Dağıstan eşrafından Ahmed Saib Bey’in memuriyet-i mahsusa ile Dağıstan’a gitmesi gerekli görülerek dönüşüne kadar izinli sayılması istenmiş 04 Haziran 1918’de izinli sayılması onanmıştı. Ancak Dağıstan’a gidip gitmediğini doğrulayamamaktayız. Nitekim beş ay sonrasında Rusça muallimliği görevindeyken vefat ettiğini bilmekteyiz⁹³.

Darülfünun El sine Şubesi Rusça muallimliği görevindeyken, 28 Kasım 1918 (28 Teşrin-i Sani 1334) tarihinde vefat etmiş ve Erenköy’de Sahra-i Cedîd kabristanına defnedilmiştir⁹⁴.

⁹² <http://labourhistory.net/stockholm1917/documents/p75a.php>; ayrıca Ahmed Saib Kaplan zadé, *Caucase: Les revendications des peuples du Caucase*, Stockholm, 1917, s.6-7.

⁹³ TTK İstanbul Üniversitesi Koleksiyonu Personel: 37 Sicil dosyasındaki Harbiye Nezareti’nin 26 Mayıs 1334 [26 Mayıs 1918] tarihli Harbiye Nazırı imzalı tezkeresi, Maarif-i Umumiye Nazırı Vekili’nin 04 Haziran 1334 [04 Haziran 1918] tarihli yazısı ve müşevvedesi.

⁹⁴ Biyografilerde örneğin: Sefer E. Berzeg, *Kafkasya Diasporası’nda Edebiyatçılar ve Yazarlar Sözlüğü*, Samsun, 1995; İbrahim Aladdin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyat, İstanbul, 1945, s. 26; vefat tarihi yanlışlıkla 1920 yılı, Bursalı Mehmed Tahir Bey’in, *Osmanlı Müellifleri*, 3. Cilt, Meral Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 9’da 1919 yılı vefat ettiği tarih olarak verilmektedir. Oysa Emekli Sandığı arşivinde yer alan sicil dosyasında 28 Teşrin-i Sani 1334 (28 Kasım 1918) olarak kayıtlıdır.

7. Eserleri

Ahmed Saib'in 1900-1911 yılları arasında Mısır'da çeşitli eserlerinin basıldığını yukarıda belirtmiştik. Bu kitapların, ülkedeki politik rejime ve şahsi olarak Sultan Abdülhamid'e karşı nitelikte olduğundan, birçok diğer Jön Türk yayınının da olduğu gibi ülkeye sokulmaları yasaklanmıştır⁹⁵.

Kitaplar ve Risale:

1. *Rehnüma-yı İnkılâp*, Kahire [Mısır], 1318 [1902], 1. Baskı, 78+1s⁹⁶
2. *Vaka-i Sultan Abdülaziz*, Kahire [Mısır], 1320, 1. Baskı, 215+2s⁹⁷
3. *Tarih-i Sultan Murad Han-ı Hâmis*, Matbaa-i Hindiyeye, Kahire, 1322, 1. Baskı, 304s⁹⁸
4. *Abdülhamid'in Evâil-i Saltanatı*, 1. Baskı, Kahire [Mısır], 1326, 152+4s.; 2. Baskı, Hindiyeye Matbaası, Kahire, 1326, 206s⁹⁹
5. *Son Osmanlı Rus Muharebesi [1877-1878]*, 1. Baskı, Hindiyeye Matbaası, Kahire [Mısır], 1327, 382s¹⁰⁰

⁹⁵ Ekmeleddin İhsanoğlu, *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları*, İRCICA, İstanbul, 2006, s. 231.

⁹⁶ Şura-yı Ümmet gazetesinin 29 Ocak 1903 tarihli [1 Za 1320 H. /17 Kanun-i Sani 1318 R.] 21. Sayısında "Neşriyat-ı Cedide" olarak duyurulan risalenin posta ücretini gönderenlere meccanen takdim edileceği belirtilmişti. Eserin ikinci baskısı, *Rehnüma-yı İnkılâp*, Hindiyeye Matbaası, Kahire [Mısır] 1327, 91s.

⁹⁷ Şura- yı Ümmet gazetesinin 09 Ağustos 1903 [15 Cemaziye'l-evvel 1321 H./27 Temmuz 1319 R.] tarihli 34. Sayısında "Neşriyat-ı Cedide" başlığı altında eserin posta ücretiyle beraber 3 frank olduğu belirtilerek ilan edilmişti. Eserin ikinci baskısı *Vaka-i Sultan Abdülaziz*, II. Baskı, Hindiyeye Matbaası, Kahire, 1326, 214 s.

⁹⁸ Şura-yı Ümmet gazetesinin 10 Ekim 1904 tarihli [1 Şaban 1322 H. /28 Eylül 1320 R.] 61. Sayısında çıkan yeni yayın olarak ilan edilen eserin fiyatı posta ücretiyle beraber 3 franktı. Gazetenin 19 Ocak 1904 [1 Za 1321 H./6 Kanun-i Sani 1319] tarihli 45. Sayısında eserin Arapça ve Türkçe olarak basıldığı bilgisine yer verilmişti. Eserin ikinci baskısı, *Tarih-i Sultan Murad Han-ı Hâmis*, II. Baskı, Hindiyeye Matbaası, Kahire, 1326, 239 s.

⁹⁹ Eserin basıldığı yıl 1326'nın Hicri tarihi olduğunu Sancak Gazetesinin 4 Receb 1326 [1 Ağustos 1908] tarihli 71. Sayısında yer alan Ahmed Saib'in "İfade-i Mahsusa" yazısının dipnotunda "Abdülhamit'in Evail-i Saltanatı" namıyla bugünlerde meydan-ı intişara koyduğum eserden bahsetmektedir.

¹⁰⁰ *Sancak Gazetesi*, [İstanbul], No: 1, 05 Haziran 1909 tarihli [23 Mayıs 1325/15 Cemaziye'l-evvel 1327] s. 4'te "İlanât" başlığı altında Ahmed Saib Bey'in *Son Osmanlı Rus Muhârebesi* adlı eserinin şu günlerde meydan-ı intişâra konulduğu, meşûm harbin pek çok esrarengiz safhalarını içerdiği belirtilerek tavsiye edilmişti. *Hakâyık-ı Tarihiyye ve Siyasiyye*, İkbâl-i Milet Matbaası, İstanbul, 1327 kitabının dış kapağında yer alan ilanatta da *Son Osmanlı Rus Muhârebesi* adlı eserin şu günlerde meydan-ı intişâra konulduğu, sûzişli [ateşli, müessir, hüznü] tesirat bırakan harb-i meşûmun pek çok safahat-ı esrarengizini havi olup fiyatı 15 kuruştur.

6. *Hakâyık-ı Tarihiyye ve Siyasiyye*, İktbal-i Millet Matbaası, İstanbul, 1327, 64s.¹⁰¹

7. *Şark Meselesi*, İktbal-i Millet Matbaası, İstanbul, 1327, 95s.¹⁰²

8. *Nereye Gidiyoruz?: Mazi, Hâl ve İstikbâl*, Matbaa-i Cihan, İstanbul, 1327, 23s.¹⁰³

9. *Tarih-i Meşrutiyet ve Şark Mesele-i Hâzırası*, Necm-i İstikbal Matbaası, Gayret Kütüphanesi, İstanbul, 1328, 154+5s.¹⁰⁴

10. Ahmed Saib Kaplan Zadé, *Caucase: Les revendications des peuples du Caucase*. Impr. Stellan Stâl, Stockholm, 191, 7s.¹⁰⁵

Çeviriler¹⁰⁶:

Lamres (Lamairres), Vātsyāyana, *Kamasutra: Kavaid-i Aşk ve Sevda*, I. Kısım, Tâb'i ve Nâşiri Şark Kütüphanesi: Matbaa-yı Kader, İstanbul, 1329, 80s.

Lamres (Lamairres), Vātsyāyana, *Kamasutra: Sevmek Sanatı*, II. Kısım, Tâb'i ve Nâşiri Şark Kütüphanesi: Matbaa-yı Kader, İstanbul, 1329, 79s.

Basılmamış Eserleri:

1. Mısır İngilizlerin Eline Nasıl Düştü?¹⁰⁷

¹⁰¹ Hasan Duman, *Başlangıcından Harf Devrimine Kadar Osmanlı-Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu, 1828–1928*, 1. Cilt, Ankara, 2000, ss. 344–345'te eser öncelikle 15 günlük dergi şeklinde yine İstanbul'da aynı yayınevinde daha sonra ise formlar bir araya getirilip kitap şeklinde yayınlandığını belirtir. Kapağındaki bilgi de bunu teyit eder “Tarih-i Osmanî ve Siyasiyyattan bahseder mecmuadır. 15 günde bir neşr olunur. İstanbul, Vezir Hanında 45 numarulu İktbal-i Millet Matbaası, 1327”.

¹⁰² Ahmed Saib Bey'in, Hakâyık-ı tarihiyyeyi havi olan *Şark Meselesi* adlı eseri Sancak gazetesinden muktebes olup 6 forma halinde İktbal-i Millet Matbaasında kitaplaştırılarak yayınlanmıştır. Formaların adedi 20 para iken kitap olarak 1 kuruşa satılmıştır. Bkz. *Son Osmanlı Rus Muhârebesi* kitabının dış kapağındaki ilânât.

¹⁰³ Eserin iç kapağında merkez tevzi'i Babıali Caddesinde Gayret Kütüphanesi olarak belirtilmiş. Milli Kütüphane eser kataloğunda Matbaa-i Cihan bilgisi verilmiştir.

¹⁰⁴ Muharriri Ahmed Saib olan eserin tâbi' ve nâşiri Gayret Kütüphanesi Sahibi Garbis Fikrî olup her hakkı Gayret Kütüphanesine aittir. İç kapakta yer alan bilgiye göre İstanbul'da Ebusuud Caddesi Numara 26'da Necm-i İstikbal Matbaası'nda basılmıştır.

¹⁰⁵ Fransızca ve İsveççe olarak basılmıştır. Bkz.

http://www.worldcat.org/search?q=au%3AAhmed+Saib+Kaplan+Zade%CC%81.&qt=hot_au_thor

¹⁰⁶ Ali Birinci, “Müstehcenlik Tartışmaları Tarihinde Bir Zanbağın Hikâyesi”, *Tarih Yolunda: Yakın Mazînin Siyasî ve Fikrî Ahvâli*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001, s. 283.

¹⁰⁷ *Sancak Gazetesi* [İstanbul], No: 1, 05 Haziran 1909 [23 Mayıs 1325] s. 3'te “Ahmed Saib Bey tarafından kaleme alınmış ve evrak-ı resmîyeye müstenid olan şu eser evâil-i devr-i

2. Meşrutiyet Dalgaları
3. Ayastefanos Muahedesinde Berlin'e Doğru ya da Ayastefanos'tan Berlin Konferansına Doğru¹⁰⁸
4. Mısır ve Arabî Paşa Meselesi¹⁰⁹
5. Tarih-i Harb-i Osmanî¹¹⁰

Bazı yazılarını **Ferrûh Şâd** müstearıyla kaleme almıştır¹¹¹.

Kafkasya'da Dağıstan'ın emirü'l-ümerası bulunan Şemhal sülalesine mensup olan Kaplanzade Ahmed Saib 1887 yılında 28 yaşında iken hilafetin merkezine hicret ederek Osmanlı uyruğuna geçmişti. 1887'den 1900'e kadar asker olarak yüzbaşılık ve Mısır Fevkalade Komiseri Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın yaverliği görevlerini yerine getirmişti. Ancak İttihad Terakki Cemiyeti'ne intisabından dolayı askerlikten tard edilerek divan-ı harbe verilmişti. 1899'da Mısır'da Sancak gazetesini sahibi ve sorumlu müdürü olarak çıkarmıştı. Önceleri bağımsız olarak yani Jön Türklerin gazetelerinden değilken, daha sonraki sayılarında "*Ahrar-ı Osmaniye'nin Müevvic-i Efkârı*" olarak yayınlanmıştı.

İttihat ve Terakki Cemiyeti içindeki ayrışmalar ve fikir aykırılıklarıyla birbirlerine düşerek birbirlerini II. Abdülhamit'in satın aldığı şantaj gazetesi olarak itham etmeleri, Jön Türkleri sadece İttihad Terakki'nin temsil ettiği ve resmi yayın organının Osmanlı gazetesi olduğunu beyanı ve yöneticisi Edhem Ruhi [Balkan]'la birbirlerine karşı söyledikleri sözler o dönemde dışarıda neşriyatta bulunan muhaliflerin içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermektedir. Ahmed Saib gazetede "*Ahrar-ı Osmaniye'ye*" Açık Mektup yazılarıyla cemiyeti eleştirmişti.

Abdülhamid'in bir facia-yı tarihyesini teşkil eder. Bu eser birkaç güne kadar gazetemizde tefrika suretiyle basılacaktır" denilmektedir. *Sancak Gazetesi* [İstanbul], No: 3, 07 Haziran 1909 [25 Mayıs 1325], s. 3'te ve elimizde bulunan son sayısı *Sancak Gazetesi* [İstanbul], No: 4, 08 Haziran 1909 [26 Mayıs 1325] s. 3'te aynı ifadeler tekrarlanmaktadır.

¹⁰⁸ *Son Osmanlı Rus Muharebesi* adlı eserin dış kapağındaki ilânatta da derdest tab' olanlar kısmında eserin adı ikinci şekliyle yazılıdır. Biyografik eserlerde ise ilk şekliyle yazılmıştır.

¹⁰⁹ İbrahim Aladdin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyat, İstanbul, 1945, s. 26; Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, 3. Cilt, Meral Yayınevi, İstanbul, 1975, ss. 8-9; *Son Osmanlı Rus Muharebesi* adlı eserin dış kapağındaki ilânatta kitabın adı "Mısır ve Arabî Paşa Vakası" olarak yazılıdır.

¹¹⁰ *Son Osmanlı Rus Muharebesi* adlı eserin dış kapağındaki ilânatta da derdest tab' olanlar arasında yer almıştır.

¹¹¹ Ahmed Saib, "Mülahazat", *Sancak Gazetesi*, No: 9, 13 Ocak 1900 tarihli [12 Ramazan 1318], ss. 5-7

“...Evet!... Artık gizlemek mümkün değildir. Vatana cidden hizmet etmek niyetiyle tesis olunan ‘Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti’ bir müddet maksad-ı mukaddese vakf-ı vücud ettikten sonra imrâz-ı nefsâniye ve menfaat-i zatiyelerinden maada düşünceleri olmayan erazilin ellerine düşerek amal-ı fasidelerine kurban olub gitti...”¹¹².

Ahmed Rıza Bey tarafından Padişah’a yazılmış bir dizi açık mektubun¹¹³ yayınlanmasından Ahmed Rıza Bey ve grubuyla fikir birliği içinde hareket ettiğini, gazetenin ve pozitivist liderin İttihat ve Terakki’nin merkezini eleştirdiklerini ve hakiki Jön Türk grubunun sadece kendilerinininki olduğunu beyan ettiklerini görmekteyiz¹¹⁴. 1902 Jön Türk Kongresi’nden sonra Ahmet Rıza Bey ve grubunun arzusuyla Mısır’da Şura-yı Ümmet gazetesini çıkarmıştı. Sonra bu grupla da fikir anlaşmazlığına düşerek onlardan ayrılmış ve eski gazetesi Sancak’ı yeniden çıkarmaya başlamıştı. Cemiyetten ayrılanlardan Edhem Ruhi Bey, dışarıda kalarak Abdülhamit’ten aylık ve görev alan Abdullah Cevdet ve İshak Sükûti aleyhinde çoğunlukla şiddetli düşmanlık hissedilirken, Ahmed Saib Bey’e karşı kızgınlık hafif görülmekteydi¹¹⁵.

8. Sonuç

Ahmed Saib, Mısır’daki Jön Türklerin gazeteleri arasında yer alan Sancak ve Şura-yı Ümmet’te sorumlu yönetici olarak görev almıştı. Bu gazetelerdeki yazılarda II. Abdülhamit’e muhalif görüşlerini aktarmış, Meşrutiyet’in yeniden ilan edilmesi yönünde çaba göstermiştir. İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin Mısır Şubesinin faaliyetleri, Jön Türkler arasındaki zıtlıklar ve kendi içlerinde bölünmeleri hakkında gazetede yazılarında yararlı bilgiler sunmaktadır. Bu yayınlarının dışında basılmış olan diğer eserleri özellikle tarihe ait olanlar ve Osmanlı Tarihi’nin nasıl yazılması gerektiğini hakkındaki makaleleriyle Osmanlı son döneminde yaşayan

¹¹² “Ahrar-ı Osmaniye’ye Üçüncü Mektub”, *Sancak Gazetesi*, No: 33, 23 Cemaziye’l-evvel 1318 [18 Eylül 1900], ss.1–2

¹¹³ Ahmed Rıza, “Makam-ı Sadarete Açık Mektub”, *Sancak Gazetesi* No: 27, 15 Haziran 1900 [16 Safer 1318], ss. 3-4; “Makam-ı Sadarete Açık Mektub (Ma’bed)”, *Sancak Gazetesi* No:30, 31 Temmuz 1900 [5 Rebiy’ül-Ahir 1318], ss.3-4; “Makam-ı Sadarete Mektub”, *Sancak Gazetesi* No: 31, 15 Ağustos 1900 [19 Rebiy’ül-Ahir 1318], s. 4; “Makam-ı Sadarete Açık Mektub (Ma’bed)”, *Sancak Gazetesi* No: 33, 15 Eylül 1900 [23 Cemaziye’l-evvel 1318], ss. 3-4; “Makam-ı Sadarete Açık Mektub (Ma’bed)” *Sancak Gazetesi* No: 35, 15 Teşrin-i Evvel 1900 [23 Cemaziye’l-ahir 1318], ss.2-4; “Makam-ı Sadarete Açık Mektub (Ma’bed)”, *Sancak Gazetesi* No: 36, 1 Teşrin-i Sani 1900 [8 Receb 1318], s.3

¹¹⁴ M. Şükrü Hanioğlu, *The Young Turks in Opposition*, Oxford Üniverstiy Press, Newyork, 1995, s. 157

¹¹⁵ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, I. Cilt, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991, s. 427

Ahmed Saib'in hayat hikâyesi ve çok yönlü kişiliğinin ortaya konulması önemlidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yaşamış, Dağıstan göçmenlerinden ve yörenin idareci ailesine mensup olan Ahmed Saib Bey'in kendi el yazısıyla yazdığı tercüme-i ahvallerine göre yaşam öyküsü bütünlüklü olarak ilk defa ortaya çıkarılarak biyografik eserlerde yer alan doğum ve ölüm tarihleriyle ilgili yanlışlıklar düzeltilmiştir. Devlet hizmetinde 1887 yılından 1900'de tard edilmesine kadar geçen süre ile 1914'ten 1918'de vefatına kadar üstlendiği vazifeler ve açıkta kaldığı yıllarda gerçekleştirdiği faaliyetlerine dair hizmet dökümünü, göreve başlama ve ayrılma tarihleriyle almış olduğu maaş ve bunlara dair açıklamalar ilk kez belgeleriyle ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur.

II. Abdülhamit'e muhalif olan ve Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesi için gazeteler çıkararak yazılarıyla bu konuda çabalar sergileyen Jön Türkler içindeki muhalif kimliği, tarih yazarı olarak eserleri, çevirileri vb yazınsal çalışmaları hakkında ilk elden bilgiler aktararak Osmanlı döneminin siyasi ve sosyokültürel tarihine bir katkıda bulunmak istenmiştir.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, Y.PRK. MK, Dosya No: 21/Gömlek No: 14, Tarihi: 1323 C 26 [28.08.1905]

BOA, Y. PRK. AS, 94/5, 1311 S 04 [17.08.1893]

BOA, İ. HUS 77/1317 Ca 92, 1317 Ca 12 [18.09.1899]

BOA, DH. MKT 2360/52, 1318 S 16 [15.06.1900]

BOA, İ. HUS, 97/1320/S–062, 1320 S 19 [28 Mayıs 1902]

BOA, Y.PRK. MK. 19/114, 1322 B 13 [23.09.1904]

BOA, MF. MKT, 853/41, 1323 Ra 04 [09 Mayıs 1905]

BOA, Y. PRK. MK 21/14, 1323 C 25. [28 Ağustos 1905]

BOA, DH. MKT, 631/31, 1320 L 12 [12 Ocak 1903]

BOA, MF. MKT, 680/19, 1320 L 24 [24 Ocak 1903]

BOA, DH. MKT 686/54, 1321 M 17 [15 Nisan 1903]

BOA, DH. MKT, 929/74, 1322 Za 27 [2 Şubat 1905]

BOA, YPRK. MK. 20/86, 1322 Za 16 [22.01.1905]

BOA, ZB 333/25, 1325 Mayıs 14 [27 Mayıs 1909]

BOA, ZB 334/30, 1325 Haziran 08 [21.06.1909]

BOA, ZB 335/62, 1325 T 12

BOA, İ. DH 1509/1332 Ra 17, 1332 Ra 14 [10.02.1914]

BOA, İ. DH 1509/1332 Ş 15, 1332 Ş 10 [04.07.1914]

BOA, İ. DH 1509/ 1332 N 25, 1332 N 26 [18.08.1914]

BOA, DH. EUM. 1. Şube 14/16 1333 R 9 [24.02. 1915]

BOA, İ. DH 1513/ 1333 C 25, 1333 C 19 [10.05.1915]

BOA, MF. MKT, 1216/66, 20 Ş 1334, [22 Haziran 1916]

BOA, MF. MKT, 1229/17, 19 Za 1335 [06 Eylül 1917]

T.C. Emekli Sandığı Arşivi

Türk Tarih Kurumu, İstanbul Üniversitesi Koleksiyonu

Hakkı Tarık Us Koleksiyonu

Stockholm Konferansı Belge Koleksiyonu

2. Gazeteler

Sancak Gazetesi

Osmanlı Gazetesi

Şura-yı Ümmet Gazetesi

Akşam Gazetesi

Milliyet Gazetesi

3. Yayınlanmış Makale ve Eserler

Abdülhakim Acıyev, “Büyük İstidatlar Arseniy ve Andrey Tarkovskiyler ve Onların Kumuk-Türk Uruğu”, *Uluslararası 4. Türk Kültürü Kongresi Bildirileri*, III. Cilt, Yay. Haz. A. Aktaş Yasa, İmran Baba, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2000, ss. 9-21

“Abdülhamid’in Yeni Bir Tedbiri”, *Şura-yı Ümmet*, No: 65, 1 Şevval 1322 [8 Kanun-i Evvel 1904], ss.3-4

Ahmed Saib, “Mülâhazat”, *Sancak*, No: 9, 12 Ramazan 1318 [13 Ocak 1900], ss. 5-7

Ahmed Saib, “Açık Mektub: Ahrar-i Osmaniye’ye Kat’i Bir İfade”, *Sancak*, No: 21, 08 Nisan 1316 [21 Nisan 1900] s. 4

Ahmed Saib, “Enzar-ı Dikkate”, *Sancak*, No: 36, 1 Teşrin-i Sani 1900 [1 Kasım 1900] s.1

Ahmed Saib, “İfade-i Mahsusa”, *Sancak*, No: 65, 13 Şaban 1324 [1 Teşrin-i Evvel 1906] s.1

Ahmed Saib, “İfade-i Mahsusa”, *Sancak*, No: 71, 4 Receb 1326 [2 Ağustos 1908]

Ahmed Saib, “Mukaddime”, *Sancak* [İstanbul], No: 1, 22 Mayıs 1325 [04.06.1909] s. 1.

“Ahmed Saib Bey’in Mevkufiyeti”, *Şura-yı Ümmet Gazetesi*, No: 69, 15 Zilhicce 1322, [19 Şubat 1905] s.1

Ahmed Saib, *Rehniüma-yı İnkılâp*, 1. Baskı, Kahire [Mısır], 1318

Ahmed Saib, *Rehniüma-yı İnkılâp*, Hindiyeye Matbaası, 2. Baskı Kahire [Mısır], 1327

Ahmed Saib, *Vaka-i Sultan Abdülaziz*, 1. Baskı, Kahire [Mısır], 1320

Ahmed Saib, *Vaka-i Sultan Abdülaziz*, II. Baskı, Hindiyeye Matbaası, Kahire, 1326

Ahmed Saib, *Tarih-i Sultan Murad Han-ı Hâmis*, 1. Baskı, Matbaa-i Hindiyeye, Kahire, 1322

Ahmed Saib, *Tarih-i Sultan Murad Han-ı Hâmis*, 2. Baskı, Hindiyeye Matbaası, Kahire, 1326

- Ahmed Saib, *Abdülhamid'in Evâil-i Saltanatı*, 1. Baskı, Kahire [Mısır], 1326
- Ahmed Saib, *Abdülhamid'in Evâil-i Saltanatı*, 2. Baskı, Hindiyeye Matbaası, Kahire, 1326
- Ahmed Saib, *Son Osmanlı Rus Muharebesi [1877-1878]*, 1. Baskı, Hindiyeye Matbaası, Kahire [Mısır], 1327
- Ahmed Saib, *Hakâyık-ı Tarihiyye ve Siyasiyye*, İkbâl-i Millet Matbaası, İstanbul, 1327
- Ahmed Saib, *Şark Meselesi*, İkbâl-i Millet Matbaası, İstanbul, 1327
- Ahmed Saib, *Nereye Gidiyoruz?: Mazi, Hâl ve İstikbâl*, Matbaa-i Cihan, İstanbul, 1327
- Ahmed Saib, *Tarih-i Meşrutiyet ve Şark Mesele-i Hâzırası*, Necm-i İstikbâl Matbaası, Gayret Kütüphanesi, İstanbul, 1328
- Ahmed Saib Kaplan Zadé, *Caucase: Les revendications des peuples du Caucase*. Impr. Stellan Stå], Stockholm, 1917
- Ahmed Saib (Çev.) Lamres (Lamairres), Vâtsyâyana, *Kamasutra: Kavaid-i Aşk ve Sevda*, I. Kısım, Tâb'i ve Nâşiri Şark Kütüphanesi: Matbaa-yı Kader, İstanbul, 1329
- Ahmed Saib (Çev.), Lamres (Lamairres), Vâtsyâyana, *Kamasutra: Sevmek Sanatı*, Tâb'i ve Nâşiri Şark Kütüphanesi: Matbaa-yı Kader, II. Kısım, İstanbul, 1329
- Ahmed Saib, "Rehber-i Müverrihin: Mükemmel ve Muntazam Tarih-i Osmanî Nasıl Yazılır-I?", *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası* (Haftalık Siyasi, Edebi, İlmi Gazatedir), Numero: 92, Cilt: 5, Sene: 3, 2 Teşrin-i Sani 1918, ss. 1110–1112
- Ahmed Saib, "Rehber-i Müverrihin: Mükemmel ve Muntazam Tarih-i Osmanî Nasıl Yazılır-II?", *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası* (Haftalık Siyasi, Edebi, İlmi Gazatedir) 93, Cilt:5, Sene: 3, 4 Safer 1337 Cumartesi 9 Teşrin-i Sani 1918, ss. 1117–1123
- Ahmed Saib, "Rehber-i Müverrihin: Mükemmel ve Muntazam Tarih-i Osmanî Nasıl Yazılır-III?", *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası* (Haftalık Siyasi, Edebi, İlmi Gazatedir) Numero: 94, Cilt: 5, Sene: 3, 11 Safer 1337 Cumartesi, 16 Teşrin-i Sani 1918, ss. 1133–1135
- Ahmed Saib, "Rehber-i Müverrihin: Mükemmel ve Muntazam Tarih-i Osmanî Nasıl Yazılır-IV?", *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası* (Haftalık Siyasi, Edebi, İlmi Gazatedir) Numero: 95, Cilt: 5, Sene: 3, 18 Safer 1337 Cumartesi 23 Teşrin-i Sani 1918, ss. 1149–1155
- Ahmed Rıza, "Makam-ı Sadarete Açık Mektub", *Sancak Gazetesi* No: 27, 16 Safer 1318 [15 Haziran 1900], ss.3-4

- Ahmed Rıza, “Makam-ı Sadarete Açık Mektub (Ma’bed)”, *Sancak Gazetesi* No:30, 5 Rebiy’ül-Ahir 1318 [31 Temmuz 1900], ss.3-4
- Ahmed Rıza, “Makam-ı Sadarete Mektub”, *Sancak Gazetesi* No: 31, 19 Rebiy’ül-Ahir 1318 [15 Ağustos 1900], s.4
- Ahmed Rıza, “Makam-ı Sadarete Açık Mektub (Ma’bed)”, *Sancak Gazetesi* No: 33, 23 Cemaziye’l-evvel 1318 [15 Eylül 1900], ss. 3-4
- Ahmed Rıza, “Makam-ı Sadarete Açık Mektub (Ma’bed)”, *Sancak Gazetesi* No: 35, 23 Cemaziye’l-ahir 1318, [15 Teşrin-i Evvel 1900], ss.2-4
- Ahmed Rıza, “Makam-ı Sadarete Açık Mektub (Ma’bed)”, *Sancak Gazetesi* No: 36, 8 Receb 1318 [1 Teşrin-i Sani 1900], s.3
- “Ahrar-ı Osmaniye’ye Üçüncü Mektub”, *Sancak Gazetesi*, No: 33, 23 Cemaziye’l-evvel 1318 [18 Eylül 1900], ss.1-2
- Akünel,,D., “Jön Türk Gazeteleri”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İletişim, İstanbul, 1985, ss. 850- 856
- Bala, A., “Kumuklar”, *İslâm Ansiklopedisi*, 6. Cilt, İstanbul, MEB Basımevi, 1977, s. 985- 990.
- Bayur, Y.H., *Türk İnkılâbı Tarihi*, I. Cilt, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991
- Berzeg Sefer E., *Kafkasya Diasporası'nda Edebiyatçılar ve Yazarlar Sözlüğü*, Samsun, 1995
- Birinci, A., “Müstehcenlik Tartışmaları Tarihinde Bir Zanbağın Hikâyesi”, *Tarih Yolunda: Yakın Mazinin Siyasî ve Fikrî Ahvâli*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 3. Cilt, Meral Yayınevi, İstanbul, 1975, ss.8-9
- Duman, H., *Başlangıcından Harf Devrimine Kadar Osmanlı-Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Katalogu, 1828-1928*, 1. Cilt, Ankara, 2000
- Edhem, R., [Balkan], *Mısır'da 'Sancak' Gazetesi Müdürü Ahmed Saib Bey'e*, [1900]. İBB Atatürk Kütüphanesi, Belediye Osmanlıca Kitaplar Koleksiyonu K01997
- “Enzar-ı Dikkate”, *Sancak Gazetesi*, No: 60, 18 Receb 1319 [31 Ekim 1901]
- Ercoskun, T., , “Ahmed Saib ve Sancak Gazetesi”, *Kebîkeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 14. Yıl, 26. Sayı, Ankara, 2008, ss. 97- 144
- Ertuğrul, A., “Rehber-i Müverrihîn: Mükemmel ve Muntazam Târih-i Osmânî Nasıl Yazılır?”, *İstem*, Yıl:1, Sayı: 1, 2003, ss. 203-223

Yeni Bilgi Ve Belgeler Işığında Kaplan[Zade] Ahmed Saib (1860–1918) 135

Georgeon, F., *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876–19135)*, çev. Alev Er, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996

Gövsa, İ.A., , *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyat, İstanbul, 1945

Hanioğlu M. Ş., *The Young Turks in Opposition*, Oxford University Press, Newyork, 1995

Hanioğlu, M. Ş., “Jön Türk Basını”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İletişim, İstanbul, 1985, ss. 844- 850

İhsanoğlu E., , *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları*, İRCICA, İstanbul, 2006

“İhtar”, *Şura-yı Ümmet Gazetesi*, No:1, 1 Muharrem 1320 [10 Nisan 1902] s.4

“İhtar”, *Şura-yı Ümmet Gazatesi* No: 98, 1 Ağustos 1906, s. 1

“İlanât”, *Sancak Gazetesi*, [İstanbul], No: 1, 23 Mayıs 1325 [05 Haziran 1909]

Keleşyılmaz V., “Teşkilat-ı Mahsusa, Yusuf Akçura ve 1916 Lozan Milliyetler

Konferansı”, *Türkler*, 18. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss.460- 463

“Kumyks”, *Encyclopedia of World Cultures*, Vol. VI, Newyork: G.K. Hall& Company, 1994. ss. 220-224

Kuran,A. B., *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul, 1945

Kuran, A.B., *İnkılâp Tarihimiz ve İttihad Terakki*, Tan Matbaası, İstanbul, 1948

Kurtuluş, R., “Kumuklar”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 26. Cilt, İstanbul, 2002, ss. 372-373

“Neşriyat-ı Cedide”, *Şura-yı Ümmet*, No: 21, 17 Kanun-i Sani 1318 [29 Ocak 1903]

“Neşriyat-ı Cedide”, *Şura- yı Ümmet*, No: 34, 27 Temmuz 1319 [09 Ağustos 1903]

Oğuz, G., “İttihad ve Terakki Cemiyeti ve II. Abdülhamit”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 1. Sayı, 2013, ss. 20-27

Oğuz, G., *Osmanlı Gazetesi (1897-1904)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006

Oğuz, G., “İttihad ve Terakki Cemiyetinin Yayın Organı Osmanlı Gazetesi (1897-1900)”, *Hacettepe Üniversitesi CTAD Dergisi*, 6. Sayı, 2007, ss. 135-156

Meynell, H. M., “The Stockholm Conference of 1917”, *International Review of Social History* 5 (1960), ss.1-25

Reynolds, M. A., *Shattering Empires: The Clash and Collapse of Ottoman and Russian Empires 1908-1918*, Cambridge University Press, Cambridge; New York, 2010

Şehsuvaroğlu, H. Y., “Tarihten Sayfalar: Ahmed Saib Bey”, *Akşam Gazetesi*, No: 11276, 4 Mart 1950

Şehsuvaroğlu, H. Y., “Tarihten Sayfalar: Ahmed Saib Bey”, *Akşam Gazetesi*, No: 11280, 8 Mart 1950

Tavkul, U., “Kumuk Tőrleri: Tarihleri, Sosyal Yapıları ve Dilleri Üzerine Bir İnceleme”, *Kırım Dergisi*, 13 (50), 2005, ss. 29-39

Uçarol, R., *Gazi Ahmet Muhtar Paşa (1839–1919)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1989

AHMED SAİB BEY'İN HİZMET CETVELİ ve Çıkardığı Gazeteler

Başlama Tarihi	Bitiş Tarihi	Görevi	Maaşı
26 Haziran 1303 08 Temmuz 1887		Kafkasya ahalisinden olan mumaileyhin uhdesine 26 Haziran 303 tarihinde süvari yüzbaşı rütbesi tevcihiyle İkinci Süvari Alayında istihdamına İrade-i Seniyye çıkmıştır.	400 Kuruş
04 Mart 1305 16 Mart 1889		04 Mart 305 tarihinde Süvari İkinci Alayının Birinci Bölüğü Yüzbaşılığına tayin kılınmıştır.	
17 Ağustos 1308 29 Ağustos 1892		17 Ağustos 308 tarihinde muvakkaten Çifteler Hara-yı Hümayununa memur edilmiştir.	
19 Ağustos 1310 31 Ağustos 1894	06 Nisan 1316 29 Nisan 1900	19 Ağustos 310 tarihinde Mısır Fevkalade Komiserliği maiyeti yaver-i harblığına tayin olundu. Mısır Fevkalade Komiserliği maiyeti yaver iken Temmuz 315 tebdil edilerek Dersaadet'e avdet etmesi için verilmiş emre adem-i itaatle elbisesini bit-tebdil şurada burada kendi başına gezmekte olmasına mebni badema kendisine firari nazarıyla bakılacağından Haziran 315 mahına mahsuben gönderilmiş mahsusatının bankadan aldırılmaması Dersaadet'e iadesi Mısır banka şubesine yazıldığından maliyece de icabının icrası Mısır Fevkalade komiserliğinden gelen tahrirat üzerine mumaileyhin emre adem-i mutaavlatla cemiyet-i fasideye iltihak eylediği evvelki işarından olmağla ele geçtiği vakit cezası tayin olunmak üzere terkin-i kaydı hususunun atabe-i ulyaya arz ve istizanı hakkında 29 Teşrin-i Evvel 315 [10.11.1899] tarihli mazbata üzerine şeref sadır olacak İrade-i Seniyye hükm-i celiline tevfiakan icabı icra kılınacağı mahsusatının kat' ettirilmesi muhakemat dairesinin 2 Kanun-i Evvel 315 [14.12.1899] tarihli ilamında gösterilmiştir ve ber-vechi bâlâ beyan olunduğu vechile ele geçtiği vakit cemiyet-i mezkureye iltihakından dolayı bil-muhakeme cezası tahdid edilmek üzere şimdilik ceride-i askeriyeden kaydının terkin-i ile tardı hususuna muhakemat dairesi kararı üzerine bil-istizan 17 Nisan 316 [30.04.1900] tarihinde İrade-i Seniyye-i Mülükane sadır olduğu.	400 Kuruş
14 Receb 1317 18 Kasım 1899	22 Şevval 1319 1 Şubat 1902	Sancak Gazetesi , No:1-63, Mısır, Kahire. Gazetenin sahibi ve sorumlu müdürü görevini yapmıştır.	
28 Mart 1318 10 Nisan 1902	19 Temmuz 1322 1 Ağustos 1906	Şurâ-yı Ümmet Gazetesi , No: 1-98, Mısır. Osmanlı Terakki ve İttihad Cemiyeti Mısır Şubesi Müdürü ve Cemiyetin naşir-i efkârı olan Şurâ-yı Ümmet gazetesinin tab' ve neşrine nezaret görevini ifa etmiştir.	
13 Şaban 1324, 1 Ekim 1906	4 Receb 1326 1 Ağustos 1908	Sancak Gazetesi , No: 65-71, Mısır, Kahire.	
15 Cemaziye'l- Evvel 1327 04 Haziran 1909	19 Cemaziye'l- evvel 1327 08 Haziran 1909	Sancak Gazetesi , No: 1-4, [İstanbul] İmtiyaz sahibi ve sorumlu müdürüdür.	
17 Nisan 1316 30 Nisan 1900	10 Temmuz 1324 23 Temmuz 1908	Magduriyet-i hakikiye-i siyasiyyeden ve hüsnü hâl ashabından olmasına binaen yüzbaşılıktan tardı olan 17 Nisan 316 tarihinden ilan-ı meşrutiyete kadar geçirdiği zaman kanun gereği hizmet süresine eklenmesi ilgili komisyonun vesikasında gösterilmiştir. 05 Mart 1331 [18 Mart 1915]	
11 Temmuz 1324 24 Temmuz 1908	02 Şubat 1329 15 Şubat 1914	Açıktadır	
03 Şubat 1329 16 Şubat 1914	04 Temmuz 1330 17 Temmuz 1914	Hüdâvendigâr vilayeti iskân-ı muhacirin memuriyetinde	1500 Kuruş
26 Haziran 1330 09 Temmuz 1914	05 Ağustos 1330 18 Ağustos 1914	Ankara vilayeti iskân-ı muhacirin memuriyetine 21 Haziran 330 [04 Temmuz 1914]'te tayin edilmişse de göreve başlamadan infisal etmişti.	1500 Kuruş
13 Ağustos 1330	21 Nisan 1331	Konya vilayeti iskân-ı muhacirin memuriyetinde	1500

26 Ağustos 1914	04 Mayıs 1915		Kuruş
22 Nisan 1331 05 Mayıs 1914	28 Teşrin-i Evvel 1331 10 Kasım 1915	Açıkta	—
29 Teşrin-i Evvel 1331 11 Kasım 1915	29 Teşrin-i Sani 1334 9 Kasım 1918	Darü'l-fünûn Elsine Şubesi Rusça muallimliğine 28 Teşrin-i Evvel 331 [10 Kasım 1915]'te tayin olunmuştur.	2000 Kuruş